

Tvilsbekjennelser

Arnfinn Pettersen

Published: 2010

Categorie(s): Non-Fiction, Religion, Religion and Society

Tag(s): articles

Tvilsbekjennelser

Arnfinn Pettersen

Tvilsbekjennelser

Fra en tvilsom humanists opptegetninger

Andre utgave

Dodoforlaget Oslo, 2010

ISBN 978-82-998099-1-7

Til minne om
Bjørn Rasch Østbye (1925-2007),
som gjorde sitt beste for å gjøre en
skrivefør skribent av meg

FORORD

Hvorfor samle mellom to permer tekster som i utgangspunktet ligger strødd rundt på nettet og i diverse trykksaker? Nettopp derfor, fordi de ligger strødd rundt. Jeg følte et behov for å rydde opp. Først og fremst for min egen del, men med et håp om at også noen andre kan ha en viss glede av disse små tekstene.

Boken inneholder artikler, kommentarer, bokomtaler, bloginnlegg og ledere jeg har skrevet i ulike skeptiske og humanistiske fora de siste årene. De spenner fra det lettbenete til det alvorlige, fra kategorisering av spøkelser til antisemittismens spøkelse – som på ny har vist sitt stygge oppsyn i Oslos gater.

Tekstene i boken har alle vært publisert før og de fleste er tilgjengelige i elektronisk form. Jeg har dog tillatt meg å pusse dem lett opp, i form av mild språkvask og her og der en smule redigering. Hensikten med dette har kun vært å få tydeligere frem det som allerede stod der.

Tittelen har lenge ligget og ventet på et passende prosjekt. Det er mulig jeg fremstår som mer skråsikker enn den skulle tilsi, men jeg er på mange måter en uvillig humanist. Jeg har ikke overvettets tro på livssyn-humanismen som prosjekt – jeg har bare mer tro på det enn jeg har på de fleste andre prosjekter.

Selv om en rekke at disse tekstene er skrevet i ulike organer utgitt av Human-Etisk Forbund, står innholdet for min regning og min alene – også formelt, i og med at jeg i hele denne perioden har operert under redaktørplakaten.

En rekke personer har i større eller mindre grad gitt meg tilbakemeldinger på dette stoffet underveis. Særlig takk til Didrik Søderlind, Asbjørn Dyrendal, Bård Larsen, Kirsti Bergh, Even Gran og Kaja Melsom. De har alle gjort sitt beste for å redde meg fra det totale havari. Hvis jeg allikevel er blitt våt på føttene, er det helt og holdent min skyld.

Og en særlig takk til Bente, Alfred, Edvard og Hanna. Det skulle bare mangle.

Tvilsbekjennelser kom opprinnelig ut i 2009. Til denne ebok-utgaven har jeg valgt å fjerne et par av de nyeste tekstene, som det viste seg ikke hadde tålt tidens tann særlig godt.

HUMANISME VS. KOMMUNISME

Humanisme og fascisme er diametralt motstående tanke-systemer, har *Humanists* forrige redaktør, Terje Emberland, argumentert for. Det er lett å være enig med ham. Humanister har da også alltid – eller nesten alltid, vi har et og annet svin på skogen vi også – tatt avstand fra fascismen.

Ved opprettelsen av den internasjonale humanistbevegelsen, IHEU (International Humanist and Ethical Union), midt i forrige århundre, var motstand mot samtidens totalitære ideologier en viktig drivkraft.

Men der skottene mellom fascister og humanister har vært tette, står det ikke til å nekte at det tidvis har lekket kraftig den andre veien.

Fascismen er en gang for alle forvist til historiens skraphaug. I det minste i den forstand at den som ideologi er frakjent enhver ære. Med kommunismen er det annerledes. Fortsatt insisterer mange på at den er en utmerket ideologi, det er bare de praktiske utformingene av den som har slått feil. Enten på grunn av ondsinnede – eller gale – ledere eller som et resultat av utenverdenens renkespill.

Forskjellen på fascisme og kommunisme, hevdes det gjerne fra disse hold, er at den ene er tvers igjennom ond, mens den andre er bygget på de beste av idealer.

Det er flere grunner til å være forbløffet over en slik argumentasjon. Én ting er den manglende viljen til å dra lærdom av historien, slik man har gjort med fascismen. Det burde være tilstrekkelig å nevne fire navn – Lenin, Mao, Stalin og Pol Pot – for å plassere kommunismen i skammekroken for godt. Men slik er det altså ikke. Fortsatt argumenterer mange for at kommunismen ville være en utmerket ideologi, hadde dette bare vært en noe mer ideell verden, hvor ikke hindre til stadighet ble lagt i veien for utviklingen av dette perfekte samfunn.

Nå mener kommunister generelt at denne verden slett ikke er så aldeles ideell, så det er vanskelig å forstå logikken, men det er et mer fundamentalt problem med kommunismen enn som så. Blant de verdier som er fremtredende i de best fungerende samfunn vi kjenner, er ytringsfrihet, respekt for menneskeverdet, organisasjonsfrihet og demokrati. Nettopp verdier som kommunismen, i det minste i de praktiske utforminger vi ble kjent med opp gjennom forrige århundre, har avvist.

Dette er noe ganske annet en "borgerlig staffasje", det er fundamentale kontrollmekanismer for å forhindre den slags destruktive konsekvenser som kommunismen har fått. En verden uten slike kontrollmekanismer blir slett ikke styrt etter de beste idealer. Tvert i mot, det ville være en

verden der veien til maktmisbruk og overgrep er påtagelig kort, nettopp fordi det ikke er stilt institusjonelle hindre i veien for det.

Det ville være en verden der gale menn lett vil kunne få utløp for sine stormaktsfantasier. Det burde igjen være nok å nevne fire navn.

Leder i *Humanist* nr. 1/2005

LIVET FØR DØDEN

Niende april 1956 omtaler avisen *Vårt Land* på lederplass "en ny 9. aprilokkupasjon". Det er "det bebudede human-etiske forbund" avisen omtaler på denne måten, et forbund som ble stiftet samme dag.

Femti år er gått siden stiftelsen av et forbund som, fortsatt i henhold til *Vårt Land*: "..... med all sin tro på vitenskapen og menneskets egne evner til å mestre verden har senket verden ned i meningsløshet og uvirkelighet".

Femti år er over halvveis i et menneskeliv. Det trenger derimot ikke være mer enn "slutten på begynnelsen" for en organisasjon. I det Human-Etisk Forbund (HEF) runder femti, bør man kunne tillate seg å være, om ikke navlebeskuende, så i det minste villig til å kaste et kritisk blikk på sin egen fortid.

HEFs historie, som Paul Knutsen skildrer i sin bok *Livet før døden*, er historien om en suksess. Forbundets fortsatte suksess forutsetter en evne til å innrømme, ta innover seg og lære av sine feil. Men også, og det er kanskje like viktig, at man etablerer en forståelse av hva man har gjort riktig.

For noe må HEF ha gjort riktig. Forbundets seremonier er vel etablerte i det norske samfunn. HEF er verdens overlegent største humanistorganisasjon. Det er Norges største livssynsorganisasjon utenfor statskirken. I 2005 passerte forbundet et medlemstall som for *Vårt Lands* lederskribent den gang nok ville fremstått som i sannheten demonisk: 66 666.

Blant de viktigste årsakene til denne suksessen, er at forbundet hele tiden har vært inkluderende. Knutsen viser hvor stort spriket var blant HEFs tidligste aktivister – fra Johan Hovstads filosofiske vidsyn til Gabriel Langfeldts ønske om et sunt og mentalhygienisk livssyn.

Forbundet har klart å forene rasjonalister og religionskritikere, skeptikere og seremoniforkjempere, filosofiske grublere og aktivistiske prekestolstormere. Dette har ikke vært noen selvfølge. I Storbritannia har i hvert fall fem organisasjoner måttet til for det samme.

Aller viktigst er det at HEF har unngått de virkelig store kampene om små spørsmål. Det har vært et gode at stifterne ikke leverte en entydig definisjon av livssynet – og dermed heller ikke satte klare grenser for dets innhold. Fordi man ikke har brukt tiden på å splittes over detaljer, har man, selv om det ikke alltid har vært like enkelt, lykkes med å holde fokuset der det bør være: På de store spørsmål.

I lederen fra 1956 skriver *Vårt Land*: "Det som skjer er et forsøk på å slukke det eneste lys som lyser i verden – til fordel for noen små, ynkelig selvlagde fakler som av seg selv bare kan lyse en stakket stund."

Det er ikke noe lystig bilde, men det er slett ingen dårlig oppsummering av humanisters menneskesyn. Livet er her og nå og det er opp til oss selv, hver for oss og i fellesskap med andre, å skape mening i våre liv – før døden.

Leder i *Humanist* nr. 1/2006.

VIRKER, VIRKER IKKE

– Når det gjelder de homøopatiske midlene, tyder det meste på at dette ikke har noen effekt, forteller Vinjar Fønnebø til *Fri tanke*. Og Fønnebø er ingen hvem som helst. Han leder NAFKAM – Nasjonalt Forskningscenter innen komplementær og alternativ medisin, knyttet til Universitetet i Tromsø.

Han er imidlertid raskt ute og nyanserer: Medikamentene virker muligens ikke, men homøopatisk behandling virker på *systemnivå*. Det vil si at mange har nytte av samtalene en behandling hos homøopat medfører. Det hjelper med andre ord å snakke med noen om sine lidelser, om kosthold og om livsstil:

– Det er åpenbart at den helhetlige homøopatiske behandlingsprosessen faktisk hjelper mange mennesker til et bedre liv, fastslår Fønnebø.

Dette innebærer, ifølge Fønnebø, et dilemma – som han formulerer slik:

– Hvis vi altså bestemmer oss for at de homøopatiske midlene er uten effekt, vil det da være etisk riktig å avskaffe homøopati som behandlingssystem, så lenge virksamheten hjelper folk til et bedre liv?

For å illustrere dilemmaet, forteller han om noen fiskere som hadde fått operert inn antabustablett for å holde seg edru – noe de for det meste gjorde. Da det så viste seg at slike tabletter ikke har noen dokumenterbar effekt, ble det slutt på antabusen, og flere av dem fikk alkoholproblemer på nytt. Og slik er det altså med homøopati også, at medikamentet ikke hjelper, men at behandlingen som sådan gjør det, fastslår Fønnebø.

Det er mulig jeg er litt enkel av meg, men jeg sliter litt med å se dilemmaet. For å ta fiskerne først, er konklusjonen i grunnen veldig enkel: Ja, selvfølgelig ville det være uetisk å fortsette å gi dem antabus når det var dokumentert at det ikke virker. Særlig hvis det forutsetter at man ikke opplyste dem om dette, hvilket vi får anta var av en viss betydning for effekten. De fleste etiske systemer opererer når alt kommer til alt med en variant over regelen «du skal ikke lyve».

I tillegg sliter jeg med å se det etisk høyverdige i at et helsevesen som sjelden klager over for mye penger, skulle bruke noen av dem på medikamenter som ikke har den intenderte effekten.

På samme måte er det ganske opplagt at homøopatisk medisin ikke har noen plass i et offentlig helsevesen, slik homøopatene selv argumenterer for at den burde få. Helsevesenet har for lite penger som det er, og da er et minimumskrav at offentlige kroner brukes på behandlingsformer som virker – også når legen er ærlig med pasienten.

Det betyr ikke at jeg ønsker å «avskaffe homøopati som behandlingssystem» – altså forby homøopati. Man ønsker ikke nødvendigvis å forby et fenomen selv om man er kritisk til det. Homøopatisk behandling er muligens ikke særlig effektivt, men det er på den annen side ikke særlig farlig heller. Det er derfor ingen grunn til å forby homøopater og deres likesinnede å behandle – så lenge de sender skikkelig syke mennesker til en skikkelig lege og holder seg innenfor markedsføringslovens grenser.

Men poenget gjelder den andre veien også: At man ikke ønsker å forby et fenomen betyr ikke at man ikke kan være kritisk til det – også offentlig. Homøopatene må gjerne fortsette å gi folk sukkerpiller for meg, men jeg tillater meg å påpeke at de ikke virker. Homøopatene må gjerne fortsette å gjøre krav på vitenskapelig belegg for deres effekt, men jeg tillater meg å påpeke at det ikke stemmer.

Og skal jeg være helt ærlig synes jeg at Fønnebø, som er gitt et særlig ansvar for forskning på alternativ behandling her til lands, burde påpeke det samme.

Helst med et vesentlig høyere volum enn det han nå gjør.

Opprinnelig publisert i *Fri tanke* nr. 2/2006. Fønnebø leder fremdeles NAFKAM og konklusjonen er dessverre fortsatt berettiget.

BØR MAN VÆRE SKEPTISK TIL SKEPTIKERNE?

Få ting er så irriterende som selvfølgeligheter avlevert med en selvtilfreds mine. Særlig når vedkommende tror det er morsomt.

Min gamle venn Tobias for eksempel, faller ikke nødvendigvis i staver over ordspill om tårn.

For de av oss som har stått frem i offentligheten som skeptikere, er parallellen til Tobias i tårnet enhver variant over spørsmålet "*men skal man ikke være skeptisk til skeptikerne da?*"

Bare sånn i fall dere skulle bli fristet: Vi har hørt den før. Vi er til og med tilbøyelig til å bli litt irritable av den.

Men det kommer lite godt ut av å filleriste spørsmålsstillere, heller ikke verbalt. Ikke minst fordi spørsmålet i ny og ne kommer fra personer som faktisk lurer. Og det er kanskje grunn til å lure? For en del utrente ører lyder nok den skeptiske tale mistenkelig som et altomfattende knefall for naturvitenskapen – og for de mest etablerte deler av den på toppen av det hele. Så la meg til en avveksling ta spørsmålet på alvor.

Det rette svaret er "ja". Man skal være skeptisk til skeptikere. Det er faktisk det som er hele poenget. Man skal ikke tro på noe bare fordi det står noen på en talerstol og sier det eller fordi noen har lagt ut noe på en nettside.

Men skal man først være skeptisk, bør man være *skikkelig* skeptisk. Man bør være skeptisk på den best mulige måte. Og ingen er så flinke til å være skeptisk som skeptikerne.

Når det gjelder kritisk tenkning, forvalter skeptikere de beste metoder, nemlig de vitenskapelige. De vitenskapelige metoder har sider ved seg som skiller dem fra andre metoder og som gjør dem til særlig godt skeptisk verktøy.

For det første forutsetter de at påstander om hvordan verden er skrudd sammen skal kunne la seg motbevise. Og for det annet ligger det inne et krav om å forsøke nettopp dette: Man bør, ja skal, stille sine funn på kritiske prøver. Det er først hvis de kan motstå disse at man kan begynne å gjøre krav på virkelig vitenskapelighet for dem.

Det er disse vitenskapelige metodene skeptikere forsvare – eller i det minste bør forsvare. Vitenskapelige utøvere, derimot, kommer i flere modeller og det er ikke alle som forvalter disse metodene like godt. Hvis vi med vitenskapskvinner og -menn forstår personer som til daglig arbeider med akademiske fag, er det til og med en hel del av dem som er direkte antivitenskapelige.

Når skeptikeren stiller seg på en talerstol, er det derfor ikke noe mål at folk skal forlate salen etterpå og ukritisk ha akseptert vedkommendes påstander. Tvert imot. Gjør de det har skeptikeren feilet.

Vår oppgave som skeptikere er ikke autoritært å slå ned på astrologi eller kreasjonisme, ønskekvister eller flyvende naturlovpartimedlemmer og forlange at tilhørerne skal akseptere konklusjonene på bakgrunn av vår (når sant skal sies ofte heller dubiøse) autoritet. Målet er og må være å skape dypere forståelse for de metoder som gjør at vi kommer frem til disse konklusjonene.

Samtidig er det et veldig ambisiøst mål å skulle lære noen vitenskapelig metode på en time eller to, et mål som er velegnet til å brette ryggen på. Å gi mennesker en godt vitenskapelig fundert utdanning – for ikke å si dannelse – vil også i fremtiden først og fremst være skoleverkets oppgave. (Uten at jeg dermed skal si noe om hvordan jeg synes de gjør jobben i dag. Det finnes fortsatt injurielover her i landet.)

Hva kan så skeptikere håpe på å oppnå uten å knekke ryggen? Kanskje dette: å så et "tvilens frø" hos mennesker: Hvis noen forlaterforedragssalen eller klikker seg over til en ny nettside med en mer kritisk innstilling enn de hadde da de kom inn, *da* har skeptikeren lyktes.

For en kritisk innstilling er første skritt på veien til å spørre seg selv om hvordan man da allikevel kan vite noe, om hva som skal til for at man skal akseptere en påstand om hvordan verden ser ut som, om ikke sann, så i det minste sannsynlig.

Når man, slik mange skeptikere gjerne gjør, bruker mye av sin tid på å trække rundt i den tåkeheimen som alternativsfæren ofte er, er det lett å bli smittet av de messianske ambisjonene man gjerne finner i alternative kretser. Det er en skummel felle å falle i. Man blir lett bare enda en fanatiker, og fanatikere er sjelden særlig sympatiske mennesker, selv når de hevder for så vidt gode standpunkter.

Å spre en skeptisk, kritisk holdning gjør ingen overvettes populær. Man blir gjerne beskyldt for å være negativ, lukket og åndelig fattig – eller, som Skepsis' gamle redaktør Terje Emberland, anklaget for å ha "drept kvinnen i seg". Det får vi heller leve med. Fordelen er at vi kan tillate oss å være kritiske også til våre egne funn og metoder. En slik luksus kan ikke alternativistene bevilge seg.

Tidligere publisert på *Skepsis.no*.

SPØKELSER, KANINER OG KATEGORISKE KRUMSPRING

Det finnes forskere som arbeider for å finne kurer for fryktelige sykdommer og redusere menneskers lidelse – eller for å redde kloden. Forskere som gjør sitt ytterste for å gjøre verden til et bedre sted å leve. Forskning er viktig.

Det står allikevel ikke til å nekte at det også er en god del riktig rar forskning der ute, forskning hvor det rett og slett kan være vanskelig å se relevansen for andre enn forskeren selv. Kategorisering av overnaturlige vesener for eksempel.

Jeg er folklorist av utdanning, hvilket innebærer at jeg har studert en rekke fenomener du kan sette "folke-" foran – som folkediktning, folketro, folkemedisin og folkelige forestillinger.

Min favoritt er overnaturlige vesener. (Særlig hvis de er døde og vender tilbake fra graven. Spøkelser, med andre ord.) Og få ting er så fascinerende som kategorisering av overnaturlige vesener, en aktivitet som muligens kvalifiserer til en plass høyt oppe på listen over forskningens særere disipliner.

Det grunnleggende problemet med å kategorisere overnaturlige vesener er fraværet av noe å kategorisere. Det er rett og slett svært sjelden et overnaturlig vesen møter opp for å la seg studere.

La oss sammenligne spøkelser og kaniner. Skal man finne ut hva som kjennetegner en kanin, er et godt sted å begynne å se nærmere på en kanin. Og så på en til. Og så enda en. Og underveis notere seg hva de har felles. Og etter det bør man sammenligne sine resultater med andre dyr, for å finne ut hva som skiller dem fra hverandre. Kaniner har for eksempel ikke snabel.

Spøkelser er langt mindre villige til å la seg forske på. Derfor må forskeren nøye seg med å studere andres beskrivelser av dem, enten i form av observasjoner (jeg så det, og det var såååå stort), tradisjonsbeskrivelser (her i dalen tror vi de går kledd i lilla laken) eller kategoriseringer (der i dalen trodde de osv.).

Selv om folklorister gjerne påpeker at det for dem prinsipielt sett er uinteressant hvorvidt spøkelser finnes eller ikke – fordi det er fortellingene om spøkelser man studerer, ikke vesenene selv – velger noen av oss å gå ut fra at spøkelser faktisk ikke eksisterer. Det gjør ikke situasjonen enklere.

Ikke-eksisterende vesener er nemlig frie til å finne på det aller meste – rent prinsipielt er det kun opp til fortellernes fantasi hvilken form de måtte anta.

Skulle noen skildre kaniner som vesener med fire ører, seks øyne, støttenner og grønn pels, vel, så kan man ved å ta en rask titt på en kanin fastslå at vedkommende *tar feil* – for å bruke et lite postmoderne uttrykk. Noen slik luksus har man ikke med spøkelser.

De fleste bøker og artikler om slike vesener ser derimot ut som entydige presentasjoner av vesenene og deres særtrekk. Nøkken er sånn, nissen er slik og huldra har hale.

I virkeligheten, det vil si blant de som har trodd på dem, er disse vesenene på langt nær like entydige. Den svenske huldra har for eksempel oftere hul rygg enn hun har hale, og nøkken fremstår vekselvis som spellemann, mudderklump og hvit hest. Da er det ikke så lett å komme opp med en entydig beskrivelse.

Faktum er at det i stor grad er folkløristene selv som har skapt illusjonen om enhetlige og uforanderlige vesener som holder seg i ro innenfor sin etablerte kategori.

Det skjedde omlag som følger: Først samlet man inn masse tradisjonsmateriale om overnaturlige vesener. Deretter grovsorterte man dem i arkivskuffer. Man puttet det man anså som nøkker i én, huldre i en annen og spøkelser i en tredje. Så tok man for seg en av arkivskuffene og studerte innholdet i den. Man satte opp lister over fellestrekk og avgjorde hva som var *skikkelige* spøkelser og ikke. De som var frekke nok til å avvike fra disse beskrivelsene ble oppfattet som avvikere.

Arkivskuffene begynte med andre ord å leve sine egne liv. Eksistensen av en skuff med papirer viet huldra, ble i seg selv et bevis på at et klart avgrenset vesen som het huldra hadde eksistert i folks hoder. Kategorien var blitt sitt eget bevis. Logikken kortsluttet, med andre ord.

Betyr så dette at man overhodet ikke kan kategorisere overnaturlige vesener på en fornuftig måte? Det gjør det ikke. Man kan, men bare hvis man i utgangspunktet er inneforstått med at slike kategorier er forskerskapte og ikke én-til-én-refleksjoner av virkeligheten.

Det er to hovedmåter å nærme seg slik kategorisering på.

For det første kan man studere tradisjonen nøye og lytte oppmerksomt til nålevende propagandører for vesenene, og på grunnlag av dette skape kategorier. Dette er for så vidt utmerket, men det tar forbasket lang tid, forutsetter at man har et representativt tradisjonsutvalg, og det er stor fare for at kategoriseringssystemet blir så lokalt at sammenligninger over større områder blir umulig.

Denne tilnæringsmåten innebærer også en reell fare for å gjenta fortidens tabber. Hvis man hevder å ha funnet de egentlige kategoriene, kommer man lett i fare for å begynne å kjeft på "folket" hvis de skulle være uenige med deg. Det er lett å overbevise seg selv om at man har funnet de sanne kategoriene. Kulturforskningen er da også rik på eksempler på forskere som mener å vite mer om en gruppes kultur enn gruppens medlemmer selv gjør.

For det annet kan man, på grunnlag av for anledningen utvalgte karaktertrekk, definere kategorier som man anser som særlig relevante for sitt studium. Her bør man velge relevante karaktertrekk. Hvis man, for å holde seg til kaninanalogier, velger å definere en kanin ut fra at den har tenner, får man fort et problem.

Den norske folkloristen og spøkelseseksperten Velle Espeland demonstrerer på utmerket vis denne typen tilnærming, når han foreslår å kategorisere spøkelseshistorier ut fra hvilken sanseform spøkelset opptrer i. (Audisjonsspøkelser, de man kun hører, er vanligst.)

Denne andre tilnæringsmåten er ærligere enn den første. Den pretenderer ikke å skape "autentiske" kategorier og innrømmer at den arbeider med analytiske konstruksjoner. Og fordi den innrømmer dette, innebærer den heller ikke den samme risikoen for å øve vold på materialet som den første gjør.

Poenget er at enhver kategori som skapes for å kategorisere noe som helst, nødvendigvis befinner seg på et annet abstraksjonsnivå enn tingene selv. Kategorisering dreier seg om valg og man må alltid velge noe bort.

For det er forskjell på en ekte kanin og kategorien kaniner. Den førstnevnte er søtere og smaker mye bedre.

Tidligere publisert på *Skepsis.no* 2. mai 2006.

TRO: LETTERE SAGT ENN GJORT

Med jevne mellomrom avdekkes det at så og så mange nordmenn tror på spøkelser, så og så mange på reinkarnasjon og så og så mange på et eller flere utvalgte kristne dogmer. Og dessuten at mange tror på flere av dem på en gang. Det er for eksempel ikke uvanlig for nordmenn både å tro på Jesus og reinkarnasjon.

Vanligvis følges slike undersøkelser av hoderysten – over hvor mye overtro det er der ute, hvor få som tror på kristendommen eller hvor håpløse mennesker er som tror på flere inkompatible størrelser samtidig.

Teologisk sett er dette siste unektelig problematisk. Reinkarnasjon er for eksempel vanskelig å passe inn blant de kristne dogmer. I det minste slik vår evangelisk lutherske kirke utlegger dem.

Men dette er et problem for teologene, ikke for de som i følge seg selv tror begge deler. Vi må anta at de har små problemer med å kombinere de to fenomenene, tatt i betraktning at de i vår liberale tid tror aldeles frivillig – og også høyst frivillig kan legge én – eller begge – troer på hyllen.

Situasjonen reiser imidlertid et meget interessant spørsmål: Hva vil det egentlig si å tro?

Nå til dags tror mange at utenomjordiske vesener jevnlig ser innom oss – muligens for å kidnappe en og annen jordboer til pikante eksperimenter ombord i farkosten sin. Hva innebærer det å tro på dette? Og hva betyr det når mange blant oss sier de tror på spøkelser?

Svaret er: meget lite. Særlig hvis denne troen ikke innebærer mer enn å svare ja på et spørsmål i et spørreskjema eller fra en person i andre enden av en telefonlinje. Det skal lite til å si at man tror, særlig hvis alternativet er å fremstå som en skeptisk og negativ person – den ultimate synd i vår visstnok tolerante tid.

Muligens er det vår pietistiske fortid, og arven fra en statskirke som i århundrer nærmest var besatt av å vokte på allmuens rettroenhet, som er årsaken til dette fokuset på spørrelistesvar. Et fokus som lett leder til at man overfokuserer på hva mennesker sier at de tror på, uten å problematisere hva som ligger i dette.

Et eksempel fra eldre norsk folketro: Det var en utbredt forestilling at når bygdefolket dro ned fra setra for vinteren, så flyttet de underjordiske inn. Og de var ikke glade for besøk. Det er en forestilling vi kjenner fra alle områder med seterdrift her til lands. Men *trodde* folk på dette? Såfremt vi med spørsmålet skal forstå at alle, eller i det minste de fleste, i de aktuelle områdene trodde på det, er svaret "neppe". Men noen trodde

ganske sikkert. Forestillingens utbredelse er i seg selv en indikasjon på det.

Hvordan kan vi så fastslå hvorvidt mennesker faktisk trodde? Hvis vi kan spore at de handlet på bakgrunn av forestillingen gir det en god indikasjon. For eksempel hvis folk faktisk holdt seg borte fra setra med denne forestillingen som begrunnelse. Det betyr ikke nødvendigvis at de trodde fullt og fast at de underjordiske var der, men det betyr i det minste at de aktivt forbandt sin sosialt funderte angst for å oppsøke setra utenfor sesongen med trosforestillingen. Forestillingen hadde sosial relevans for dem.

Der sliter UFO-vesenene foreløpig hardt her til lands. På mange måter oppsummerte en venn av meg dagens situasjon i setningen "Jeg liker å tro på UFOer".

Det dreier seg ikke nødvendigvis om former for tro som har konsekvenser for hvordan den enkelte lever sitt liv, men om noe vi kan kalle kakepynt-tro. Den gjør lite med smaken, men pynter på utseendet.

Mange av de trosforestillingene som dukker opp i forbindelse med rundspøringer er av denne typen, forestillinger som gjør livet mer fargerikt for mennesker, uten at de har noen innvirkning av betydning på hvordan de lever sine liv.

Forut for siste årtusenskifte var troen på at "noe", helst noe datarelatert, ville inntreffe ved overgangen til år 2000 utbredt. Noe som ville forandre vår sivilisasjon én gang for alle. Men graden av tro varierte sterkt – fra de som følte mild angst og kanskje kjøpte inn noen hermetikkbokser ekstra, til de som solgte alt de eide og bygde atomsikre bunkere i fjellene. Begge kan sies å ha trodd på det samme, men graden av handling som konsekvens av troen var ganske forskjellig.

Å tro på spøkelser er et eksempel på en trosform som kombinerer et grunnleggende menneskelig fenomen, døden, med svært lave krav til handling.

OK, så gjør den at mennesker lar være å tilbringe natten i dystre, avsidesliggende og falleferdige hus. Men det ville de vel, når sant skal sies, ikke gjort uansett.

Tidligere publisert på *Skepsis.no* 16. mai 2006

NOEN ER MULIGENS UTE ETTER MEG

Jeg begynner å lure på om noen er ute etter meg – ja, faktisk tror jeg det er en hel gjeng av dem.

Det har seg slik: I 2003 redigerte jeg, sammen med Terje Emberland, antologien *Konspiranoia*, med artikler om konspirasjonstenkning og -teorier. Og nå er jeg forfulgt av journalister som vil at jeg skal mene noe om konspirasjonsteorier.

Av og til lurer jeg på om det er en sammensvergelse.

Jeg skrev ikke noe annet enn innledningen og når sant skal sies er jeg ikke så veldig interessert i selve konspirasjonsteoriene. Hvem som drepte John F. Kennedy? Lee Harvey Oswald. Hvordan forklare uklarhetene rundt kulebanen? Jeg har ikke peiling, jeg gir blaffen.

Når telefonen ringer, er det gjerne fordi "det er moro med konspirasjonsteorier", som en representant for et av Norges største medieforetak formulerte seg nylig. Jeg er aldri blitt intervjuet om temaet uten at journalisten har spurt om hvilken konspirasjonsteori jeg synes er morsomst.

Spørsmålet er lett å besvare: Engelskmannen David Ickes rablende vås om at det britiske kongehus, Bush-klanen, countrysangeren Boxcar Willie, Hillary Clinton, med *mange* flere, er blodsugende firfirslere fra det ytre rom i menneskeham som kontrollerer verden.

Morsomt, ikke sant? Jo'a. Men ikke like morsomt når det viser seg at Icke har publisert artikler i den nå nedlagte høyreekstreme avisen *Spotlight*, som hadde nære bånd til noen av USAs fremste Holocaust-benektende, og at han gjerne slår om seg med det antisemittiske falsumet *Sions Viser Protokoller*. (Som han riktignok har en heller original tolkning av.)

Akkurat nå er det to strømninger som gjør at journalister flyter i min retning. Den ene er Per Aslak Ertresvågs bok *Makten bak makten*, et forsøk på opphøye all verdens konspirasjonsteorier i en høyere enhet. Skal vi tro Ertresvåg, gjør myndighetene – de egentlige myndighetene altså, ikke liksomregjeringene til George og Jens – sitt beste for å gjøre livet skikkelig surt for oss. Det er kun noen få tapre røster – som Ertresvåg – som har sett gjennom løgnene og tør fortelle sannheten.

I beste fall er Ertresvåg litt festlig, slik selvbestaltede profeter gjerne er. Men går man kildene hans nærmere etter i sømmene, viser de seg i påfallende grad å befinne seg på amerikansk ytre høyre side. Og da mener jeg til høyre for George W. Bush. Og så er det ikke så morsomt lenger det heller.

Den andre strømningen er "debatten" om 11. september – som består av en lang rekke spekulasjoner som alle har det til felles at amerikanske myndigheter enten selv sto bak angrepene eller at de visste om dem, men lot dem skje. Foreløpig har ingen norske journalister (med et unntak for røster i de marginale avisene *Le Monde Diplomatique* og *Friheten*) kommet ut av skapet som troende, men flere har stått frem som "fascinert".

Og det er på sett og vis forståelig. For konspirasjonsteorier er fascinerende – og på sett og vis tiltalende, ettersom de gir deg en deilig følelse av både å være en kritisk person, som ikke lar deg lure, og en av de som har forstått hvordan det hele henger sammen. Du er en av de modige, en som vet, ikke en av saueflokken.

Men det er noen ikke ubetydelige problemer – også rent bortsett fra den innebygde elitismen. Som med Ickes og Ertresvågs kumpaner ytterst til høyre, er veien sjelden langt fra konspirasjonsteoriene og deres talsmenn til politiske ekstremister av ymse slag. Det bør få varselklokkene til å kime. Man bør kanskje ikke dømme folk utelukkende på bakgrunn av hvem vennene deres er, men det er definitivt en faktor å ta hensyn til.

En liten titt på konsekvensene av konspirasjonstenkning opp gjennom historien, bør få varselklokkene å kime enda høyere. Nazistenes forestillinger om en jødisk verdenssammensvergelse, stalinismens, maoismens og Røde Khmers frykt for indre fiender, McCarthytidens kommunistpanikk, forestillingen om at tutsiene i Rwanda hadde rottet seg sammen mot hutuene, frykten for en sammensvergelse av hekser i Satans tjeneste midt blant oss. Listen er lang.

Det er den beste av alle forklaringer på hvorfor den konspirasjonstroende ikke har fått den status i samfunnet han (det er helst en han) mener han fortjener. Det skyldes *deres* ondskap. Det er den beste forklaringen den som anser seg for å ha oppskriften på paradiset på jord kan finne på hvorfor denne oppskriften ikke blir realisert. Fordi *de* motarbeider det. Vi andre, saueflokken, lar oss lede av medier som er i lomma på dem.

Og denne konspirasjonstenkningen er ikke morsom i det hele tatt. Den er farlig. Den legger veien åpen for ekstreme reaksjonsformer, særlig hvis disse forestillingene beveger seg inn fra marginen og tar plass i maktens høysete.

Men selv når den holder seg i marginene, bærer konspirasjonstenkning i seg kimen til den destruktivitet som forrige århundre bød på så altfor mange eksempler på. Det er all mulig grunn til å styre unna den, skal vi ha noe håp om at dette århundret skal utvikle seg i en mindre destruktiv retning.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 28. august 2006.

ER TORTUR GREIT HVIS GUD SIER DET?

Hvis gud ikke eksisterer, er alt tillatt, blir det hevdet at Dostojevskijs Ivan Karamasov hevder. Med andre ord: Hvis det ikke er noen gud der ute til å bestemme hva som er rett og galt, kan vi alle gjøre hva vi vil.

Påstanden er gjentatt til det kjedsommelige, fra teologisk anlagt hold gjerne i form av en anklage om at ateister generelt og humanister spesielt bereder grunnen for det totale anarki. Men er det virkelig slik? Kan vi det? Hvis noen av disse folka ble overbevist om at gud var død, ville de prøvd å kjøre mot kjøreretningen på E6 ut av Oslo en travel ettermiddag?

Svarene er "nei", "nei" og "neppe". Selvsagt er ikke alt tillatt. Det er ikke en gang slik at uten gud er ingenting lenger godt eller ondt. Ja, det kan til og med argumenteres for at en moral kun bygd på guddommelig instruksjon er ganske umoralske greier.

Men selv om det nå skulle finnes en gud som påla oss regler for ondt og godt, hvordan kom denne guden frem til disse reglene sånn i utgangspunktet? Spørsmålet er ikke nytt – det har vært diskutert siden lenge før Karamasovs dager.

I en av Platons dialoger spør Sokrates om hvorvidt gudene velger det gode fordi det er godt eller om det gode er godt fordi gudene sier det. Det første impliserer at det finnes grunner til å hevde at det gudene velger faktisk er godt. Det andre innebærer at hva som helst er godt, bare gudene velger det. Hvis gudene bestemmer seg for at tortur er en god ting, vel så er det dét.

Eksempelet viser hvorfor den andre varianten er absurd: Vi anser tortur som noe ondt og selv ikke gudene kan gjøre det til noe godt, slett ikke i form av en instruksjon om at, jo da, tortur er strålende greier. Vi aksepterer ganske enkelt ikke at gudene kan opphøye det onde til noe godt, utelukkende ut fra sine egne innfall.

Det må altså finnes separate etiske argumenter, uavhengig av gudene, for hva som er godt og ondt.

Med andre ord må det første alternativet være det rette: Gudene velger det gode fordi det er godt, og grunnen til at det er godt kan argumenteres for på fornuftig vis. Snudd på hodet: Det er ikke slik at drap er en ond ting fordi gud forbyr det. Det må være omvendt – gud forbyr drap fordi det er en ond ting.

Også innenfor religionene er man selvsagt klar over dette. Vi ser det i de mange diskusjonene om hvilken tolkning av denne eller hint guds åpenbarte bud som er den rette. Er det alltid galt å drepe, slik de ti bud

slår fast? Eller finnes det situasjoner hvor drap kan forsvares – for eksempel i krig?

For å tolke seg frem til hva herren egentlig må ha ment, er man avhengig av separate argumenter, uavhengige av budet. Og ettersom dette er argumentene for at budet var en god idé sånn i første omgang, må de logisk sett ligge forut for selve budet. Disse forutgående argumentene er grunnen til at budet er der i det hele tatt.

Det finnes med andre ord etiske argumenter som er uavhengige av religion. Hvilket igjen innebærer at det kan finnes moral *uten* gud/er.

Ivan Karamasov har bare delvis rett: Alt er tillatt hvis gud er død, men bare i den forstand at det uten en gud ikke lenger er noen fasit. Det er ingen lovgiver der ute som har gitt det endelige svaret på hva som er rett og galt. Og det er ingen dommer som kan sende oss til himmel, helvete eller hvilken hinsidig straffemetode din religion måtte foretrekke.

Moral handler med andre ord ikke lenger om påbud, men om refleksjon. Hvis gud er død er det opp til oss å avgjøre hva som er rett og galt, ondt og godt. Men det betyr ikke, slik det gjerne hevdes fra religiøst hold, at vi i fravær av en gud er aldeles uten rettesnor i moralske spørsmål.

Vi mennesker har, gjennom evolusjonsprosessen, utviklet en evne til å leve oss inn i andre menneskers situasjon, til forståelse og omsorg for andre. En evne som kommer til uttrykk i vår samvittighet og som gjør oss til moralske vesener. Empati og omsorg er, for de fleste av oss, grunnleggende menneskelige instinkter. Å være totalt uinteressert i andres velvære er et symptom på psykisk sykdom.

Det betyr selvsagt ikke at alle mennesker er gode, det behøver ikke en gang bety at humanister går rundt og innbiller seg at mennesket er grunnleggende godt, slik vi gjerne beskyldes for. Slett ikke.

Personlig tilhører jeg avdelingen for pessimistiske humanister: Vårt eneste håp om en anstendig verden ligger i at vi søker til våre beste sider og bygger en moral på den grunn. Ikke fordi jeg har noen voldsom tro på mennesket, men fordi jeg i fravær av en gudstro ikke kan se noen annen løsning.

Og er det nå uansett så moralsk å oppføre seg godt fordi gud har pålagt det? Hvis man kun avstår fra å begå en handling fordi man frykter guds straff, handler man da som et moralsk menneske? Minner man ikke da mest av alt om et barn som gjør som foreldrene sier i frykt for deres raseri eller i håp om belønning?

Litt bedre er det hvis man handler i tråd med guds påbud fordi man bøyer seg for dennes storhet og visdom. Men det er ikke mye bedre.

Mest av alt minner det om de som blindt følger en religiøs eller politisk leder fordi de er blendet av dennes utstråling. Førrige århundre bød på noen gode eksempler på hvorfor dét er en dårlig idé.

En person som lar være å svindle en nabo utelukkende fordi vedkommende frykter guds straff, handler ikke ut fra moralske grunner. En person som ikke svindler naboen fordi herren er stor og gruelig vis og har sagt at det er galt å svindle naboer, gjør heller ikke det. Hva hvis herren hadde sagt at svindel en god ting? Eller at det er aldeles utmerket å angi dine foreldre til staten for undergravende virksomhet?

En moralsk person er en som har mulighet til å svindle, uten å bli tatt, men fortsatt ikke gjør det – fordi vedkommende forstår at det ikke er noen god måte å behandle folk på.

Hva gud eller Ivan Karamasov måtte mene om saken er irrelevant.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 3. oktober 2006

LIVSSYN ELLER RELIGIONSKRITIKK?

Forrige uke tok jeg del i en debatt i Studentersamfunnet i Oslo, om Human-Etisk Forbunds fremtid og rolle i samfunnet. Overskriften for debatten var "Human-Etisk Forbund, livssyn eller religionskritikk?"

Det er en problematisk overskrift. Og det er ikke bare fordi den er en smule ubehjelpelig formulert. Problemet er at den gjenspeiler en utbredt forestilling, også blant forbundets egne medlemmer, om at det er en motsetning mellom det å fremme et humanistisk livssyn og å bedrive religionskritikk.

Det er det ikke. Tvert i mot, religionskritikk er en naturlig del av humanismen, i noen tilfeller en etisk forpliktelse som følger direkte av livssynet.

Å ha en mening innebærer implisitt å være uenig med meninger som avviker fra din egen. På samme måte innebærer det å ha et livssyn å være uenig med livssyn som står for andre forståelser av tilværelsen. Implisitt i et hvert livssyn ligger det med andre ord en kritikk av andre livssyn.

Det gjelder slett ikke bare religionskritikk. Man blir ikke humanist av ikke å tro på en gud eller flere, og humanismen står i skarp motsetning til andre sekulære livssyn, som nihilisme. Den står også i motsetning til ulike totalitære politiske ideologier, som fascisme og leninisme.

I noen sammenhenger må kritikken være mer enn implisitt. For eksempel der religionen på en utilbørlig måte innskrenker enkeltmenneskers frihet eller krenker deres grunnleggende rettigheter. Eller når religiøse grupper forlanger at vi alle skal leve i henhold til deres åpenbarte regler for tilværelsen.

Da er religionskritikken ikke bare et valg, men en etisk forpliktelse. I slike situasjoner er det *ikke* å bedrive religionskritikk i strid med humanismen.

Men religionskritikk må balanseres opp mot andre interesser. Sentralt i et humanistisk livssyn står menneskerettighetstenkningen. Og sentralt i denne er livssynsfriheten, som igjen inkluderer religionsfrihet. Når Human-Etisk Forbund i sine vedtekter fastslår at "*I det humanistiske livssyn inngår en forpliktelse overfor menneskerettighetene*", har det konsekvenser.

Vi kan ikke velge oss ut kun de menneskerettighetene vi liker og ignorere resten. En "forpliktelse overfor menneskerettighetene" innebærer en forpliktelse til å forsvare livssynsfriheten, religionsfriheten inkludert.

Tilsynelatende innebærer dette en motsetning til det å bedrive religionskritikk, men bare hvis man lever under den utbredte villfarelsen at det å kritisere et fenomen med nødvendighet innebærer at man ønsker å forby det. Slik er det selvfølgelig ikke.

Vi må, opp til en grense, ha toleranse for livssynsuttrykk vi misliker. Men toleranse innebærer ikke at man ikke kan uttrykke seg kritisk. Om omvendt: At man ikke ønsker å forby et fenomen, betyr ikke at man ikke misliker det. Personlig misliker jeg den stadig omseggripende bruken av hijab i mitt eget nabolag, men jeg ønsker ikke av den grunn å forby det.

Omskjæring er en god illustrasjon av denne grenseproblematikken. Omskjæring av jenter er et grovt overgrep, som utvilsomt må være forbudt og som må motarbeides med stor kraft.

Omskjæring av gutter er mer problematisk. Jeg er meget skeptisk til slik omskjæring, uansett om det skjer ut fra en medisinsk eller en religiøs begrunnelse. Men jeg ønsker ikke å forby det. Blant annet fordi jeg er usikker på om ikke krenkelsen av muslimers og jøders religionsfrihet i så fall er mer alvorlig enn selve omskjæringen.

Men det betyr ikke at jeg, eller Human-Etisk Forbund som organisasjon, ikke kan kritisere omskjæring av gutter på religiøst grunnlag eller det at småjenter kles opp i hijab. Selvfølgelig kan vi det.

Et åpent samfunn forutsetter en åpen dialog om de ting vi er uenige i. Utfordringen er nettopp å kunne føre en dialog uten å miste av syne grunnleggende motsetninger.

Og omvendt: Å kunne være uenige uten å miste av syne hva vi har felles.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no*, 6. november 2006

SPØKELSER, REINSDYR OG NEGATIVE PÅSTANDER

Jeg har en lei uvane. Jeg har en tendens til å begi meg inn i diskusjoner med mennesker med uortodokse ideer om hvordan verden er skrudd sammen.

Diskusjonene er gjerne av teologisk art: Eksisterer eller eksisterer ikke dette eller hint fenomen? Finnes det spøkelser? Svømmer det en svær øgle rundt i Seljordsvannet? Blir planeten med jevne mellomrom besøkt av vesener av ubestemmelig farve som har fløyet halve rommet gjennom for å komme hit og som har en usvikelig evne til å ende opp med å snakke med personer som ikke akkurat befinner seg øverst på troverdighetsskalaen? Veiv et overnaturlig vesen foran nesen på meg og jeg er klar for diskusjon.

Det er en tabbe. Jeg vet det. Men jeg gjør det gang på gang, særlig i kombinasjon med inntak av alkoholholdig fluidum. Visstnok er det ikke særlig åpent og tolerant heller.

I alle disse diskusjonene er det ett argument som har en nærmest usvikelig tendens til å dukke opp. Gjerne litt uti diskusjonen. Et spørsmål som gjerne presenteres med en mine av at her kommer selve trumfen. Nemlig: Hvordan kan *jeg* vite at det ikke finnes spøkelser, at det *ikke* er en sjøorm i Seljordsvannet eller at UFOer ikke stikker innom i ny og ne?

Her er det to strategier å velge mellom:

Man kan nikke imponert, gi inntrykk av at argumentet er av knusende art og snike seg rolig bort, finne seg en ny øl og noen man kan diskutere mer ufarlige emner med – som folkemord eller fotball.

Eller man kan si noe om hvorfor argumentet beklageligvis ikke er så genialt allikevel. Det innebærer å si noe om hvordan vitenskapelig metode og argumentasjon fungerer.

Jeg velger helst den første strategien. Det medfører både at vedkommende forblir i troen på sitt eget geni og at jeg slipper å få hodepine (såfremt jeg klarer å holde antall øl nede). Alle er fornøyde, med andre ord.

Men dette alternativet krever selvdisciplin. Og selvdisciplin er ikke det jeg har mest av. Så det hender jeg går for alternativ to.

Gjør jeg det, skjer det vanligvis i form av reinsdyr. Og la meg like godt tilstå med én gang: De er ikke mine. Jeg har stjålet dem fra den amerikanske tryllekunstneren og skeptikeren James "The Amazing" Randi. Mannen som en gang på søttallet reiste rundt og kveld etter kveld kappet hodet av rockemusikeren Alice Cooper. Jeg blir lett imponert av den slags, er jeg redd.

Utgangspunktet er et av de mer fundamentale spørsmål i moderne folketro: Finnes det reinsdyr som kan fly?

Det er et spørsmål som bør oppta snille barn og voksne verden rundt, ikke minst i årets siste måneder. For hvordan skal ellers Julenissen frakte sine gaver ut, om ikke med en flokk flyvende rein spent for sleden?

Riktignok eksisterer det noen konkurrerende forklaringer, som pappa-i-nissedrakt- hypotesen og en forklaringsmodell som bygger på at mennesker løper rundt i overfylte butikker i desember og kjøper ting de vet de vil kunne få til halv pris i januar, men ingen av disse virker aldeles overbevisende.

At mange har sett reinsdyr og få har sett flyvende utgaver er forøvrig ikke noe argument. Mitt spørsmål (og Rudolf-hypotesen) forutsetter bare at det finnes *noen* flyvende reinsdyr, ikke at alle kan fly.

Spørsmålet blir da om vitenskapen kan gi oss noen svar. Kan vi forske oss frem til ett? Vi kan jo prøve.

For å teste Rudolf-hypotesen, kan man utføre følgende eksperiment: Ta med hundre reinsdyr opp på toppen av et veldig høyt hus. Led første reinsdyr bort til kanten. Prøv å få det til å hoppe utfor. Hvis det ikke går: Hjelp det med et spark bak.

Nå kan to ting skje: a) Reinsdyret flyr, eller: b) reinsdyret flyr ikke. Hvis a), har man sterkt sannsynliggjort Rudolf-hypotesen. Hvis b), prøv med et nytt reinsdyr.

Skulle utfallet bli at samtlige reinsdyr deiser i asfalten, hva har man i så fall oppnådd? (Bortsett fra å kunne spise joikakaker i årevis.) Har man bevist at det ikke finnes flyvende reinsdyr?

Det har man ikke. Alt man har vist er at akkurat disse hundre reinsdyrene, på akkurat denne dagen, *ikke fløy*. Om det var fordi reinsdyr ikke *kan* fly, fordi akkurat disse reinsdyrene ikke kunne fly – eventuelt ikke kunne fly akkurat denne dagen (kanskje de bare kan fly i desember?) – eller ganske enkelt fordi de ikke *hadde lyst*, det vet man ikke.

Og selv om man skulle konkludere med at disse hundre reinsdyrene faktisk ikke kunne fly, betyr ikke det at det ikke, i en eller annen bortgjemt dal – eller muligens i Drøbak, lever flyvereinsdyr.

Saken er – og det er like fundamentalt som det er fordømt irriterende – at man ikke kan bevise en negativ påstand. Man kan ikke bevise at det ikke finnes spøkelser. Man kan ikke bevise at det ikke er en sjøorm i Seljordsvannet.

Det siste kan man riktignok demonstrere bortenfor enhver rimelig tvil (men, som alle som følger med på diverse sjøormdebatter vet, ikke bortenfor enhver urimelig). For å gjøre dét med spøkelsene, må man

tråle hvert falleferdig hus på kloden. Og det ville ta gruelig lang tid. Dessuten ville det slite veldig på skoene.

Prinsippet er, og må være, at bevisbyrden hviler på den som kommer med en positiv påstand – en påstand om at det eller det fenomen finnes. De sjøormtroende er nødt til å vise oss sjøormen – eller i det minste et bilde som ikke ser ut som noe katta kom trekkende med. Det samme gjelder for ufologene.

Og de som måtte mene at det finnes flyvende reinsdyr får værsgod møte opp med Rudolf og la ham fly noen runder over torvet. Først da kan de med noen grad av rimelighet forlange at andre, for eksempel de som heller mer i retning av pappa-i-nissedrakt-hypotesen, skal akseptere deres påstand. (Og fortsatt gjenstår det selvsagt å vise at Julenissen faktisk *braker* reinsdyr for å bringe ut gavene. Det kan jo være at han er gått over til en mer moderne metode.)

Hva mer er: Kunnskapssynet som ligger til grunn for hele denne reinsdyrmasakren kan i høyeste grad diskuteres. Det finnes måter å beregne sannsynlighet på, og de indikerer at dette massemyrderiet i beste fall er tåpelig. Vi vet for eksempel en hel del om reinsdyrets anatomi, og ikke noe av det peker i retning av at reinsdyr skulle være særskilt flyvedyktige. For eksempel mangler de vinger ...

Og fenomener som rimelighet og sannsynlighet er ikke noe som eksisterer i et vakuum. Spørsmålet om reinsdyrs eventuelle flyvedyktighet må ses i forhold til hva vi ellers vet om verden rundt oss. Er det i det hele tatt noe ved denne kunnskapen som gjør det rimelig å anta at reinsdyr skulle fly? Kanskje en aldri så liten flyvende hjort? Eller i det minste en svevende elg? Svaret er, skuffende nok, nei.

På toppen av det hele er det et skrikende fravær av tillitvekkende mennesker som kan fortelle om møter med flyvende reinsdyr, for ikke å snakke om troverdige fotografier eller lignende.

Ikke noe av dette beviser selvsagt at de ikke finnes – kanskje de kan gjøre seg usynlige? – men det øker ikke nettopp sjansen for at de skulle gjøre det.

Så lite sannsynlig er det faktisk at et eneste av de stakkars reinsdyrene skulle fly, at hele eksperimentet må sies å være en smule uetisk. Og etikk i forskningen er som kjent et tema som opptar offentligheten nå til dags.

Men aldeles sikker kan jeg ikke være. Jeg kan ikke vite sikkert at Nessie, Bigfoot, nisser eller huldre ikke er der ute. Og jeg kan ikke med sikkerhet vite at det ikke finnes en Rudolf. Men jeg kan tillate meg å tvile. Veldig. Og jeg trenger ikke å massakrere en flokk reinsdyr for å tvile med god samvittighet.

Tidligere publisert i Skepsis-antologien *Åpent sinn eller høl i hue*, redigert av Asbjørn Dyrendal, Didrik Söderlind og undertegnede og utgitt på Humanist forlag i 2006.

ST. JONAS OG SANNHETEN

Vebjørn Selbekks bok om karikaturstriden reiser spørsmål om hvor lemfeldig en regjering kan være i sin omgang med sannheten i sitt forsvar av landets interesser:

Norges mest kjente avistegner, Finn Graff, uttaler at han ikke tør tegne profeten Muhammed. Noen måneder før har en dansk avis trykket tolv karikaturtegninger som, i større eller mindre grad, forestiller profeten. De har avfødt sterke protester fra danske muslimer og, etter hvert, også fra en rekke muslimske land.

En liten kristen avis konstaterer at det er en sak. De slår saken opp over fire sider. Og de velger å illustrere saken med en faksimile av den opprinnelige avissiden. Det er ikke noe enkelt valg, men de faller ned på at det er naturlig å illustrere en sak som blant annet handler om omstridte karikaturer med å vise karikaturene.

Resten er som kjent historie, en historie Magazinet redaktør forteller sin versjon av i boken *Truet av islamister*. Det er en interessant historie, ikke minst for hva den sier om forholdet til begreper som "sannhet" og "ærlighet" i dagens norske regjering.

Magazinet var ikke de eneste som trykket en faksimile av karikaturene hertillands. De var heller ikke de første. Allikevel er det blitt en etablert sannhet at de var de eneste. Kanskje ikke så rart. Selveste St. Jonas av Utenriksdepartementet har gjentatt påstanden gang etter gang, også i internasjonale medier.

Hvorfor? Internasjonalt hjalp påstanden til med å skape et inntrykk av at det kun er ekstremister som gjør den slags i Norge. Her hjemme var effekten noe av det samme. Heller enn å diskutere ytringsfrihet og utfordringene fra muslimsk ekstremisme, kunne man koseprate med hverandre om hvor fæle disse Magazinet-menneskene er:

Ytringsfrihet er fint, *men* Magazinet tilhører en usympatisk form for amerikanisert kristendom.

Ytringsfrihet er flott, *men* Magazinet var for blasfemiparagrafen og er derfor ikke berettiget til å uttale seg. (Som om inkonsistens i norsk offentlighet var noe nytt ...)

Ytringsfrihet er kjekt, *men* Magazinet var bare ute etter å provosere.

Ytringsfrihet er storslagent, *men* Magazinet er ekstremister.

Og har ikke redaktør Selbekk en artig, eh, frisyre dere?

Rett skal være rett: *Magazinet* representerer en form for kristendom jeg finner ganske vemmelig. Ikke desto mindre: De brukte sin trykkefrihet til å formidle utvilsomt relevant og aktuelt stoff. I motsetning til

holdningen som ellers preget norsk offentlighet, anså de det som absurd å omtale de aktuelle karikaturene uten å gi folk en mulighet til faktisk å se dem. De har ingenting å skamme seg over. I motsetning til redaktørene for de andre organene som hadde publisert tegningene, men som fant det opportunt å glemme det mens stormen raste.

At Selbekk og Magazinet i ettertid angrer, er fullt forståelig, konsekvensene tatt i betraktning. Selv om Magazinet har en corny teologi, har de aldri påstått å være spåmenn, og størstedelen av konsekvensene kunne de umulig forutsi.

Den norske regjering derimot, representert ved kjekkasene Støre & Stoltenberg, anla en strategi preget av et, for å være meget høflig, *avslappet* forhold til sannheten. UDs instruksjoner til norske utenriksstasjoner, var en oppvisning i hvordan setninger som i seg selv er sanne, kan klippes sammen til noe som minner meget om løgn.

Stoltenbergs påstand om at Magazinet måtte bære noe av ansvaret for at syrisk pøbel brant ned den norske ambassaden, var skammelig. Og Støres insistering på at Magazinet var eneste norske presseorgan som hadde trykket tegningene, i ettertid forklart med at Magazinets faksimile var *større* enn de andres, minner mest av alt om en tidligere amerikansk presidents definisjon av hva det vil si å ha sex.

Opprinnelig publisert i *Fri tanke* nr. 4/2006

HVOR GÅR GRENSENE FOR HUMANISMEN?

Humanisme kommer i mange varianter. Som denne:

"Vi er ikke immune mot kjeltringer blant oss. Hvis jeg allerede nå kjente til noen, ville de ikke være i live etter morgendagen. Kort prosess. Det er fordi jeg er humanist at jeg har dette synspunktet."

Sitatet er fra Erich Mielke, Øst-Tysklands kanskje mest fryktede mann. Mielke ledet i mer enn tre tiår "Ministerium für Staatssicherheit", kjent som Stasi. Og mer enn noen annen var han ansvarlig for at Øst-Tyskland utviklet seg til det mest gjennomovervåkede samfunn noen sinne.

Men Mielkes form for humanisme er ikke den eneste. I *Norsk humanistmanifest 2006*, heter det:

"Humanister anser demokratiet og individets rettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier. Vi tar avstand fra totalitære religiøse og politiske ideologier og tenkemåter."

En definisjon som plasserer Mielke trygt på utsiden.

Norsk humanistmanifest 2006 står i tradisjonen fra en rekke internasjonale humanistmanifeste og erklæringer – sist Amsterdam-erklæringen fra 2002 – som Human-Etisk Forbund (HEF) har sluttet seg til og brukt i sitt arbeid. Men dette er første gang forbundet har formulert sitt eget manifest, tilpasset norske forhold. Undertegnede har hatt hovedansvaret for å føre det i pennen.

Fra humanetikk til humanisme

Spennet mellom HEFs og Mielkes forståelse av humanismebegrepet, antyder noe av grunnen til at manifestet er blitt til. Forbundet har de siste to tiårene gradvis gått over fra å omtale sitt livssyn som "humanetikk" til å bruke betegnelsen "humanisme".

Dette er i tråd med begrepsbruken internasjonalt og bidrar til å signalisere hvilken tradisjon vi befinner oss innenfor. For nok en gang å sitere manifestet:

"Humanismen vokste ut av den samme tradisjonen for fri tenkning som gav opphav til moderne vitenskap – en tradisjon som har inspirert mange av verdens fremste tenkere og kunstnere og som har vært en viktig impuls i utviklingen av demokrati og menneskerettigheter."

Der humanetikk er et entydig og lite omdiskutert begrep (i hovedsak fordi ingen andre gjør krav på det), er humanisme mer allment og utbredt. Da blir det presserende å tydeliggjøre hva vi legger i det. Det norske humanistmanifestet er et svar på dette behovet.

Det er også svar på et rent praktisk behov: Forbundet får stadig henvendelser om humanismens innhold; fra presse, skoleelever og personer som tygger på om dette er et livssyn for dem. Da er det praktisk å ha en tekst å vise til.

Uten fasit

Men behovet stikker dypere. For et livssynsforbund er det nødvendig å ha en bevissthet om hva livssynet inneholder. Dette gjelder ikke minst for et sekulært livssyn, som er noe ganske annet enn et religiøst.

Humanismen er uten guddommelige åpenbaringer og instruksjoner – det finnes ingen overjordisk fasit. Dèt humanistiske livssyn, i bestemt form entall, finnes ikke – humanismen er ikke annet enn det vi kan bli enige om at den er.

Sekulære livssyn er med andre ord ikke produkter av åpenbaringer, men av refleksjon. Og denne refleksjonen må være pågående. Slik sett er ikke det viktigste med manifestet den endelige teksten, men debatten som ledet frem til den. Denne diskusjonen har bidratt til å styrke bevisstheten om humanismens verdier og begrunnelsene for disse verdiene.

Men mer enn det; slik debatt og refleksjon er selve humanismens kjerne. Manifestet formulerer det slik: *"Humanismen har ingen eviggyldige skrifter eller sannheter hevet over kritikk. Dens verdier er underlagt pågående kritisk refleksjon."*

Manifestet er ingen eviggyldig tekst. Det er hva man i fellesskap har kommet frem til i HEF på et bestemt tidspunkt. Det signaliseres klart ved at årstallet er del av navnet. Teksten er åpen for revisjon, for tillegg og fratrekk.

Humanismens paraply

Uten en overjordisk fasit er det opp til den enkelte å definere innholdet i sitt livssyn. Ingen, hverken enkeltpersoner eller organisasjoner, kan gjøre krav på enerett til å definere hva humanisme er.

Samtidig kan ikke et livssyn inneholde *hva som helst*. Et sekulært livssyn er en paraply likesinnede kan samle seg under. Det er ikke plass til alle under denne paraplyen. Humanister må selv klargjøre hvem som kan og ikke kan få plass under vår paraply. Det er for eksempel ikke plass til Erich Mielke der.

For man kan ikke tro hva som helst og fortsatt med rette kalle sitt livssyn humanistisk. Manifestet markerer grensene, slik vi forstår dem:

Å hevde at tilværelsen har en guddommelig gitt mening er i strid med humanismen. Å avvise at vitenskapens metoder er den beste vei til

pålitelig, etterprøvable kunnskap, strider mot humanismen. Dogmatisme, å hevde at noe er hevet over kritisk refleksjon, bryter med humanismens grunnprinsipper.

Og kanskje viktigst: Å hevde at etikkens regler er gitt en gang for alle i en guddommelig åpenbaring, er i strid med humanismen. For nok en gang å sitere manifestet:

"..... humanister anser at moralske verdier har sin basis i menneskets natur og erfaringer og at de har forståelse og omsorg for andre som grunnlag. Vi har en naturlig evne til å leve oss inn i andres situasjon som kommer til uttrykk gjennom vår samvittighet og som gjør oss til moralske vesener."

Samtidig er ikke manifestet en trosbekjennelse hver og en må slutte seg til for å kunne være medlem av Human-Etisk Forbund. Det vil garantert være mennesker som kaller seg humanister og samtidig er uenige i et eller flere av manifestets formuleringer. Eller som mener det er avgjørende poenger i en definisjon av humanismen som ikke er med i manifestet. Fordi manifestet ikke er en endelig og evig formulering av livssynets innhold, bør det være uproblematisk.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 13. desember 2006. Les selve manifestet bakerst i denne boken.

TRADISJONER – BARE KOS OG HYGGE?

Julen er her, englene forbereder seg på å dale ned i skjul, på Julenissens verksted går maskinene for fullt og noen av oss venter i opphisset spenning på julegavene. Dessuten er tiden inne for den årlige krigen mot egen fordøyelse.

Å anmode om ettertanke i sådan en tid er muligens fånyttet. Ikke desto mindre skal jeg her reflektere litt over julens egentlige innhold. Nei, jeg tenker ikke på barnet i krybben. Ikke har jeg den opprinnelige, førkristne formen for julefeiring i tankene heller – fråtsing og fyll altså. Jeg tenker ikke engang på handelstandens fromme bønner om godt salg.

Det jeg har i tankene er moteordet over alle moteord i søte juletider – *tradisjon*.

Få begreper har slik legitimerende kraft på denne tiden av året. Det forsvarer orgastiske innhugg i matsorter de fleste ellers styrer langt unna, gjerne i selskap med mer eller mindre gode kolleger og store mengder alkohol. (Med dertil hørende, høyst tradisjonelle, katastrofer som resultat.)

Det får oss til å bruke store summer på å kjøpe ting til slekt og venner som de hverken trenger eller har lyst på. Og det får oss til å tilbringe dagevis i hus med nære og fjerne slektninger – enten vi liker dem eller ikke. Men det er nå *tradisjon* da ...

Vi har en del ord i det norske språk som har så mange – og så uklart avgrensede – betydninger, at to personer utmerket godt kan snakke om aldeles forskjellige ting og likevel ha det for seg at de fører en samtale.

Kultur er et slikt begrep. Det kan bety alt fra en gitt gruppes særegne måte å se på og forholde seg til verden, til gitarklimpring eller sur korsang. "Debatt, servering, kultur", som jeg en gang leste på en plakat for et politisk møte.

Andre begreper som kan medføre like mye forvirring er *folk* og *identitet*. Og altså *tradisjon*. I likhet med kultur brukes de i vidt forskjellige sammenhenger. Og ofte tillegges de sterkt positive betydninger – uten at de som bruker dem alltid er like bevisst på at det ikke nødvendigvis er slik.

I den folkelige forståelsen, bærer begrepet *tradisjon* på et vell av assosiasjoner til trivsel, glede og hygge. Det forbindes med "trygghet", "varme" og "tilhørighet". Det er en viktig del av vår "identitet" og vår "kultur". De er en del av det som gjør oss til et "folk".

Kulturhistorikere ser litt annerledes på det. For dem er en tradisjon å forstå som en bestemt skikk, en type fortelling, en forestilling. Disse

forestillingene, skikkene og fortellingene kan være fascinerende og sjarmerende, sett med moderne, urbane øyne. Men det er ingenting som tilsier at de nødvendigvis var det i det virkelige liv.

Etniske stereotyper er en type forestillinger kulturhistorikere omtaler som tradisjonelle. At skotter er gjerrige, svarte menn velutstyrte, finner forfyllede og jøder grådige, alle disse er eksempler på tradisjonelle etniske stereotyper – forestillinger om at mennesker har visse egenskaper i kraft av å tilhøre en gruppe. De er både veletablerte og utbredte, uten at vi helt vet hvor de kommer fra. Vi kjenner dem, selv om vi ikke nødvendigvis tror på dem. De har en tendens til å poppe opp i hodet hvis vi tilfeldigvis møter en gjerrig skotte eller en forfyllet finne. Og dermed ser vi dem i et annet lys enn vi ville gjort med en gjerrig nederlander eller en forfyllet spanjol.

Andre tradisjoner er langt mer ubehagelige. I deler av India hender det fortsatt – selv om det er blitt et sjeldent fenomen – at enker ender sitt liv på sin døde ektemanns likbål. Det er en riktig tradisjonell død, men "trygghet" og "tilhørighet" er knapt de første assosiasjonene det vekker. (På den annen side gir det en ny dimensjon til assosiasjonen "varme".)

Under folkemordet i Rwanda ble mennesker slaktet fordi de var høyere, lysere i huden og hadde spissere neser enn slakterne. Til tross for at hutuer og tutsier hadde fått barn med hverandre i århundrer, eksisterte det en klar forestilling om hvordan de to gruppenes medlemmer så ut. Forestillinger som blant annet var bygget på svært tvilsom, kvasivitenskapelig antropologisk "forskning" og som hadde slått rot i folks bevissthet. I utgangspunktet var dette relativt ufarlig, men når kyniske grupper valgte å sette fyrstikker til det etniske bålet, ble det livsfarlig å ha et utseende som stemte overens med de tradisjonelle forestillingene om hvordan en tutsi så ut.

De kanskje verste konsekvensene har tradisjonelle forestillinger om jøder fått. Den klassiske er forestillingen om at jøder brukte blod fra kristne barn i sine ritualer. Mang en pogrom hadde sitt opphav i at barn ble funnet myrdet og anklagen straks ble rettet mot de lokale jødene.

Fra nyere tid kjenner vi forestillingen om at verden styres av en allmektig, hemmelig og ond sammensvergelse. Jødene er blant "the usual suspects" når de ondsinnede konspiratørene skal pekes ut. Og denne miksturen har som kjent hatt katastrofale følger for Europas jøder.

Eksemplene er utallige på mer eller mindre reelle tradisjoner som er blitt benyttet til å legitimere høyst ubehagelige fenomener. Det betyr ikke at det å spise ribbe på julaften gjør en medskyldig i nazistenes jødeutryddelser. Det betyr heller ikke at det å trekke i bunad 17. mai gjør en til en

selvtilfreds nasjonalist. (En annen sak er hvorvidt det er særlig kledelig.) Det betyr bare at vi kan ha godt av å fundere litt over ordene vi bruker og huske på at en tradisjon eller to ikke nødvendigvis gjør oss til bedre mennesker.

Og det betyr slett ikke at jeg ikke kommer til å ta godt for meg av pinnekjøttet i julen (og langt utover våren for den saks skyld). Det betyr heller ikke at jeg gikk med stødige skritt hjem fra julebordet denne gang. Men jeg kaller det ikke tradisjon. Jeg kaller det fråtsing og fyll. Og det er som nevnt den opprinnelige formen for julefeiring.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 21. desember 2006.

VI SOM IKKE TROR PÅ MENNESKET

Jeg er en humanistisk avviker.

Humanister beskyldes jevnlig for å ha en naiv tro på at mennesket grunnleggende sett er godt. Og mange humanister sier seg også i hovedsak enige – men de vil ikke være enige i at denne troen er naiv.

Humanister er ikke alene om et optimistisk syn på menneskets natur. Det har vært et vesentlig kjennetegn ved den politiske venstresiden; ikke minst ved anarkismen, som i stor grad bygger på ideen om at all verdens ondskap skyldes at det gode individet blir holdt nede av ondsinnede kulturelle og politiske institusjoner. Fjerner man disse, vil det frie individ stå frem, godt og ubesudlet.

I kulturradikalismens mange avskygninger, var det et sentralt dogme at bare man rev ned onde institusjoner og tradisjoner, ville mennesket bli fritt – og dermed også godt.

Mennesket er med andre ord godt helt til samfunnet gjør det ondt.

Et positivt menneskesyn støter raskt på et ubehagelig hinder: *virkeligheten*. Det er ikke til å nekte for at verden slik den omgir oss ikke er like hyggelig bestandig, at mennesker gjør uhyggelige ting mot andre mennesker.

De som insisterer på at mennesket allikevel er godt, anser gjerne at denne destruktiviteten skyldes institusjonene og tradisjonene, ja, i siste instans skyldes det samfunnet.

Personlig mener jeg at enhver antagelse om hvordan verden er skrudd sammen som må ty til desperate hjelpehypoteser for å få regnestykket til å gå opp, er suspekt. Jeg vil foreslå et annet alternativ, som får hele problemstillingen om hvordan gode mennesker kan gjøre onde ting til å forsvinne: At mennesket ikke er grunnleggende godt.

Heller enn en overdrevent naiv forestilling om menneskets grunnleggende gode natur, foretrekker jeg det kristne bildet av det falne menneske, av mennesket som grunnleggende syndig. Da slipper man å bli kontinuerlig skuffet over menneskets uendelige evne til å gjøre uhyggelige ting, eller lure seg selv med oppkonstruerte modeller for å redde menneskets godhet. I stedet kan man i ny og ne bli positivt overrasket – og glede seg over det gode mennesker faktisk gjør.

Man får også et langt mer realistisk utgangspunkt for å forstå hva humanismens utfordringer er.

Slik jeg ser det burde en livssynshumanistisk historieforståelse se omtrent slik ut:

Det finnes ingen gud. Det finnes ingen fasit for etikken eller noen oppskrift på det gode. Men det betyr ikke at vi er uten veiledning i moralske spørsmål. Det betyr heller ikke at lover, normer og moral ikke lenger har noen plass i den menneskelige tilværelse.

Mennesket er av natur et flokkdyr. Vi har utviklet oss som naturlige skapninger i samfunn med andre skapninger. Det har aldri levd noe grunnleggende ensomt, frittstående menneske, som så – på rasjonelt vis – har inngått en samfunnskontrakt med menneskene rundt seg.

Det at vi av natur er samfunnsvesener, har hele tiden forutsatt normer for omgang med andre. Dette er grunnlaget for lover, regler og normer slik vi kjenner det fra et moderne samfunn. De er grunnleggende deler av fenomenet mennesket.

Gjennom evolusjonsprosessen har vi som art utviklet evnen til empati – til å leve oss inn i andre menneskers situasjon – og til omsorg for andre. Dette er evner som kommer til uttrykk i vår samvittighet, noe som gjør oss til moralske vesener. Empati og omsorg er grunnleggende deler av hva det vil si å være menneske. Å være uten disse evnene er symptomer på psykisk sykdom.

Vårt håp om en bedre verden ligger i at vi er i stand til å enes om et sett med leveregler, at vi i fellesskap bygger en moral basert på våre beste sider. Det er ikke lett, men sjansen for å lykkes er langt større hvis vi tar utgangspunkt i en realistisk forståelse av mennesket.

Publisert på *Fritanke.no* 12. februar 2007

MENNESKET I SENTRUM

"Humanismen er et livssyn som setter mennesket i sentrum."

Slik begynner *Norsk humanistmanifest 2006*. Men hva betyr det å sette mennesket i sentrum? Betyr det noe i det hele tatt, eller er det kun fagre ord, som klinger godt, men ikke forplikter oss til noe som helst?

Kan det forklares på en måte som virker overbevisende, i det minste for oss selv?

Skal det bety noe, må det for det første være at virkelige mennesker, her og nå, er viktigere enn forestillinger om en guddom (eller flere) som har definert reglene og grensene for menneskers liv. Utsagnet er ikke avhengig av at det ikke finnes slike guddommer, bare av at vi velger å se bort fra dem.

Men det må bety noe mer. Mange har klart seg utmerket uten en gud og allikevel utøvd grusomheter som ikke bærer preg av at mennesket har vært i sentrum for noe som helst, med et mulig unntak for deres voldsromantiske fantasier.

Hvis forrige århundre lærte oss noe, må (eller i det minste burde) det være at mennesker er viktigere enn ideer. At vi må være lydhøre for deres ønsker, behov og natur – ikke tvinge dem inn i rammer som ikke passer for dem. Og med mennesker mener jeg virkelige, eksisterende individer, ikke en eller annen ideologisk konstruksjon av "mennesket". Slike konstruksjoner, som setter ideen om mennesket over det faktiske individet, er i strid med ønsket om å sette mennesket i sentrum.

Ettersom mennesker lever i samfunn med andre, er ideen om å sette dem i sentrum også i strid med alle politiske ideologier som underordner individet sin plan for det perfekte samfunn. Enhver ideologi som er villig til å gå over menneskers lik for å nå frem til sitt lovede paradiset er – selvfølgelig – i strid med ønsket om å sette mennesket i sentrum. Men det er også enhver ideologi som finner det akseptabelt å overse deres ønsker, gi blaffen i deres behov eller tvinge dem til å handle i strid med sin natur, for å nå frem til det samme paradiset.

Ja, enhver idé om et paradiset er i seg selv i strid med ønsket om å sette mennesket i sentrum, rett og slett fordi det forutsetter at mennesker som de er, her og nå, ikke er gode nok – at de først vil nå sitt fulle og hele seg i en helt annen slags verden.

Og enhver som hevder at alt egentlig er politikk, at alle våre tanker, alle forestillinger, all vår kultur i sin natur er politisk, setter ikke mennesket i sentrum, ettersom konsekvensen er at det er umulig å skille politikk og individ.

Hvis vi faktisk mener noe med å sette mennesket i sentrum, må det være å ta utgangspunkt i faktiske mennesker som lever faktiske liv i samfunn med andre mennesker, her og nå. Det er disse menneskene som er humanismens kjerne. Og de er uendelig mye viktigere enn noen religion eller ideologi.

Leder i *Humanist* nr. 2/2007.

ATEISTER, AGNOSTIKERE OG VARULVER

Ateist eller agnostiker? Spørsmålet er ikke nytt i humanistsammenheng, men kanskje er svaret ja takk, begge deler?

I én forstand må vi alle være agnostikere: Rent vitenskapsteoretisk er det å være agnostiker eneste mulige posisjon. Man kan ikke bevise at det *ikke* finnes en gud, det er logisk umulig. Derfor må selv ateister holde døren på gløtt for at de kan ta feil. Dét bør være en kilde til ydmykhet og et argument mot en dogmatisk ateisme. Vi vet ikke at det ikke finnes en gud. Vi *kan ikke* vite det.

På den annen side kan man heller ikke bevise at det ikke finnes nisser, spøkelseser eller en sjøorm i Seljordsvannet. Derfor må man holde døren på gløtt for dem også.

Hvis agnostisisme derimot skal innebære noe mer enn en slik innrømmelse av at vi rent vitenskapsteoretisk ikke kan bevise at disse ikke finnes, blir tilværelsen raskt uutholdelig komplisert.

For i trosmessig forstand er det meningsløst å være agnostiker. Man kan ikke vite sikkert at det ikke finnes noen gud – men det gjelder for alle guder, ikke kun for den kristne. Og man må i så fall være agnostisk også overfor Odin, Kali og Neptun. Og overfor nisser, huldre og varulver.

Men hva mener jeg så med tro i ateistens tilfelle? Er det det samme som religiøs tro?

Her kan det være nyttig å minne om skillet på engelsk mellom *faith* og *belief*. Førstnevnte krever et trosmessig sprang, at man har tillit til at ens tro er sann, selv når man ikke kan føre beviser for den. Sistnevnte innebærer at man antar at noe er sant hvis man har gode grunner til å tro det er slik. For ateisten er "gode grunner" beviser, erfaring og logikk.

Det er i denne forstand ateister "tror" at det ikke finnes noen gud. "Tror" betyr her at de ikke har gode grunner for å anta at det finnes en gud og derfor gode grunner for å "tro" at det ikke gjør det. Eller at det ikke er en sjøorm i Seljordsvannet.

Dette er noe ganske annet enn å tro på gud til tross for at man ikke kan anføre slike gode grunner for å anta at vedkommende finnes. Ateister har med andre ord *belief*, men ikke *faith*.

Ateismen er en logisk konsekvens av en rasjonell tilnærming til verden: Det er å ikke tro på gud, fordi man ikke har gode grunner til å tro at en gud finnes. Det være seg Odin, Kali, Neptun eller Jahve.

Det ateister flest har felles, er at de er naturalister. Det vil si at de tror denne verden er den eneste, og at det ikke finnes noen parallell,

overnaturlig verden. Alle sider ved tilværelsen, også menneskers sinn og bevissthet – og våre forestillinger om hva som er vakkert, godt og meningsfullt – er av denne verden. Mennesket har ingen sjel som eksisterer uavhengig av våre fysiske kropp og lever videre etter vår død.

Beviser for ateismens sannhet, er derfor ikke primært beviser for at gud ikke finnes, men beviser for at denne naturalismen er rett. Og er den det, faller gudene bort av seg selv. Det er ganske enkelt ingen plass til dem i en naturalistisk verden. (Bortsett fra i menneskers hoder da selvsagt.) Derfor er ikke ateismen først og fremst fraværet av en tro på gud, men troen på at denne verden er den eneste som er.

Men fravær av bevis er ikke bevis for fravær, hevdes det tidvis fra kristent hold. At det ikke finnes gode beviser for guds eksistens er ikke det samme som at det finnes beviser for at det ikke finnes en gud. Sant nok.

Dette er ikke det rette sted for å gå inn på hvorfor (det rette sted er i artikkelen "Spøkelser, reinsdyr og negative påstander", tidligere i denne boken), men saken er at det er umulig å bevise at noe ikke finnes. Selv om man ikke kan henvise til et eneste flyvende reinsdyr (de julenissen bruker til å frakte ut pakkene, vet dere) betyr ikke det at det ikke, et eller annet sted, finnes et reinsdyr som kan fly. Vi kan ikke bevise at de ikke finnes. Derimot kan vi sterkt sannsynliggjøre det, for eksempel ved å vise til at reinsdyrets anatomi ikke nettopp er bygget for flyvning.

Slik er det med gud(er) også. Vi kan ikke bevise at det *ikke* finnes en eller flere av dem. Den eneste typen beviser vi kan støtte oss på, er de som indikerer at det ikke er særlig sannsynlig at de finnes.

Poenget er at det ikke er ateistens oppgave å bevise at det ikke finnes en gud. Bevisbyrden hviler på dem som hevder at en gud eller flere finnes. På samme måte som det er for de som tror på spøkelser, varulver eller huldre.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 9. mai 2007

EN HUMANISTISK SEKT?

Det har oppstått frisk debatt på Fritanke.no, Human-Etisk Forbunds medlemsorgan, om KRL-fag, navnefester og samarbeid med ulike tros-samfunn. Det er utmerket. Alle tjener på at viktige temaer drøftes offentlig.

Alt er dog ikke utmerket. Nok en gang dukker påstanden opp om at Human-Etisk Forbund (HEF) er i ferd med å bli en sekt. Denne påstanden er etter hvert blitt en gjenganger i kritikk av forbundet, så det er på sin plass å spørre hvorvidt den egentlig har noe for seg.

Innen religionsforskningen opererer man med to ulike sektdefinisjoner. Den ene definerer en sekt som en "religiøs gruppe som pga. avvikende meninger har skilt seg ut fra et større trossamfunn", for å sitere caplex.no. Jeg antar at vi uten videre kan legge denne til side. (Selv om det kan diskuteres hvorvidt humanistorganisasjoner er å anse som en slags sekulariserte kristne kirker – et argument den franske filosofen Michel Onfray hevder med styrke.)

Den andre definisjonen er bygd opp av et sett kriterier som kjen- netegner slike grupper, en såkalt cluster-definisjon. Det er her nok å fremheve at et av de viktigste kriteriene er kravet om "høyintensiv delta- gelse". Hvilket vil si at sekter i henhold til definisjonen forlanger stor grad av aktiv deltagelse, for derigjennom å skille de som er villig til å ofre seg for gruppen fra de som ikke er det.

HEF, hvor kun vel to prosent av medlemmene er aktive på en eller annen måte, faller meget langt på utsiden av denne definisjonen.

Vi kan med andre ord se bort fra akademiske definisjoner. Muligens opererer de som gjerne vil sette sektstempelet på HEF i stedet med hva vi kan kalle en "folkelig" forståelse av begrepet.

Slike er gjerne mer flytende, men inneholder ofte påstander om lukkethet, ekstreme doktriner og krav om full tilslutning til disse, mer eller mindre ekstreme adferdsnormer, avgrenset lederskap i form av en kallet, føreraktig skikkelse, lav rekruttering eller rekruttering gjennom å fødes inn i sekten og en fiendtlig holdning til omgivelsene.

HEF er en demokratisk organisasjon. Medlemskapet er åpent for alle som slutter seg til dens formål. Forbundets doktriner er ikke ekstreme og HEF hverken stiller krav om full tilslutning til disse eller har noen måte å kontrollere dette på. Det har ikke en gang en eksklusjonsparagraf. For- bundet ledes av et demokratisk valgt styre og den daglige ledelse an- settes av dette styret.

Og de utviklingstrekk kritikerne mener er med på å gjøre HEF til en sekt, er vel funderte i demokratiske vedtak.

Human-Etisk Forbund er med andre ord meget langt fra å være en sekt og anklagen om noe annet er en form for merkelappklistring som kun bidrar til å forsure en i seg selv viktig debatt.

Leder i *Humanist* nr 3/2007.

EN JØDE STRANDER PÅ EN ØDE ØY

En jøde strander på en øde øy. Det første han gjør er å bygge seg et hus. Det neste han gjør er å bygge en synagoge. Så bygger han en synagoge til. Og så slår han seg til ro og lar dagene gå.

Etter et par år kommer en båt forbi og redder den skipbrudne. Kapteinen drar ham til side og spør: "Jeg forstår hvorfor du bygde et hus og en synagoge. Men hvorfor i alle dager bygde du en synagoge til?"

Jøden ser uforstående på ham og utbryter: "Det er da innlysende! Der er synagogen hvor jeg hver dag har dyrket min gud. Og *det der*, er synagogen hvor jeg aldri ville *drømme om* å sette mine ben!"

Dette er en av de morsomste jødevitsene jeg vet om. Og jeg kan alltid unnskyldte meg med at jeg hørte den av (den jødiske) guiden i gettoen i Venezia. Hun fortalte én til, men den er såpass ubehaglig i sin bekreftelse av stereotypier om jøder, at jeg sjelden gjenforteller den.

Vitsen om den skipbrudne er derimot morsom, blant annet fordi den bekrefter noe alle som har hatt noe særlig med jødiske miljøer å gjøre vet: Jøder er absolutt ikke fremmede for interne stridigheter eller ubehøvlede krangler.

Litt som humanister, med andre ord.

Forskjellen er at det ikke er en utbredt stereotypi at humanister er særskilt velorganiserte og driver en pågående politisk kamp for et sett mål de er aldeles enige om, alle som én.

Forestillingen om at jødene, og særlig amerikanske jøder, er ekstremt mektige og velorganiserte, er derimot dypt rotfestet i europeisk kultur; langt mer enn vi liker å tro. Det er en slags *defaultsetting*, som mange henfaller til uten å tenke seg om.

Et av de mer deprimerende eksemplene den siste tiden, deprimerende fordi det kommer fra en ledende humanist, er følgende uttalelse fra Richard Dawkins, i et intervju med *The Guardian*:

"When you think about how fantastically successful the Jewish lobby has been, though, in fact, they are less numerous I am told – religious Jews anyway – than atheists and [yet they] more or less monopolize American foreign policy as far as many people can see. So if atheists could achieve a small fraction of that influence, the world would be a better place."

Tilsynelatende er utsagnet ganske uskyldig. Det er vel til og med ment som et kompliment til amerikanske jøder. Men Dawkins har her tråkket over den avgjørende linjen mellom å snakke om hva noen jøder gjør og hva jødene, i bestemt form entall, gjør.

Det kan kanskje synes som semantisk flisespikkeri å påpeke dette, men forrige århundre bør ha lært oss at det å skille mellom dem er livsviktig.

Problemet med Dawkins utsagn er som følger: Han har et ønske om at ateister skal jobbe sammen, som en samforent gruppe, for å oppnå politisk makt. Og et eksempel på en slik gruppe er amerikanske jøder.

Men påstanden om at amerikanske jøder er fryktelig mektige, veldig velorganiserte og sammen – alle sammen – jobber mot et felles politisk mål, er både dum og kunnskapsløs. For det første: Amerikanske jøder er på ingen måte en samforent gruppe. De jobber ikke sammen, tvert i mot, de krangler så busta fyker, og de jobber ikke mot et felles mål om politisk makt for jøder som gruppe.

Rett nok finnes det jødiske pressgrupper, noen av dem med betydelig politisk innflytelse, men det finnes ingen "jødelobby".

Påstandene om at verden skulle se slik ut er ikke hentet fra virkeligheten, de er hentet fra verdensforståelsen til antisemittiske konspirasjonsteoretikere. Hvis du legger til at jødene jobber i det skjulte og undergraver "våre" nasjonale interesser, så har du 30-tallets antisemittisme i et nøtteskall.

Nå må jeg understreke at jeg på ingen måte tror Dawkins er antisemitt. Men han har valgt et veldig dårlig eksempel, dårlig både fordi det er basert på gale premisser og fordi disse premissene har en svært dårlig historisk klang.

Og kanskje er jeg særlig var for antisemittiske ideer i humanistkretser, etter følgende opplevelse: For et års tid siden holdt jeg et foredrag i Humanismens hus om skeptikerbevegelsens gjøren og laden. Jeg trakk blant annet frem konspirasjonstenkning som et sentralt tema for skeptikere og viste til Holocaust-benektelse som et eksempel på en moderne konspirasjonsteori som ikke er morsom i det hele tatt.

I pausen kom en velkledd dame i femtiårene bort til meg og lurte på om "vi ikke hadde sett litt på det motsatte, nemlig disse påstandene om at seks millioner jøder skulle ha blitt drept av nazistene. For det er jo en helt latterlig tanke at de skulle ha klart å brenne så mange i krematoriene sine ... "

Måten hun fremla argumentene sine på, tydet på at hun hadde dratt disse poengene mange ganger i selskapslivet, uten å møte motstand. Og jeg er redd det er mange som henne der ute. Jeg kjenner et par selv.

Tanken om jødene som en unik, mektig, samforent og maktsyk gruppe er dypt rotfestet i europeisk bevissthet. At de til de grader skal ha manipulert historieforskningen for å tjene sine interesser, er bare et sjeldent kvalmende utslag av denne tenkningen.

Beskyldningen kommer gjerne fra personer som, i likhet med damen i Humanismens hus (ifølge andre tilstedeværende), har vandret den dessverre langt fra uvanlige veien fra palestina-veien til antisemitt.

Men for å ha sagt det: Selvsagt er ikke antisemittismens uhyggelige utslag noen unnskyldning for overgrep fra Israelsk hold i dag. Og problemet med at mennesker reduseres til en gruppetilhørighet har da også rammet andre enn jøder. I dagens Norge skjer det oftest ved at man snakker om muslimer i bestemt form, som om alle muslimer er enige i ett og alt.

Det spesielle med antisemittismen, er at rasisme kombineres med en konspirasjonsteori om at jødene er en mektig og ond kraft som aktivt undergraver samfunnet. Lignende forestillinger finner vi i retorikken i forkant av folkemordet på tutsiene i Rwanda og på armenerne i Tyrkia. Vi finner det også hos noen av de mest konspiratorisk anlagte islamkritikerne. Dette er rasismen på sitt farligste.

Europeiske jøders skjebne i forrige århundre, burde en gang for alle ha lært oss hvorfor det er en livsfarlig vei å legge ut på.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 19. november 2007.

PÅ UTSIDEN AV DET SIVILISERTE

Bazim Ghozlan, forstander i Det Islamske Forbundet og ansvarlig for nettstedet islam.no, har uttalt seg om homofili. Det er deprimerende lesning. Men særlig overraskende er det ikke.

– *Homofil praksis er utvilsomt en synd. All seksuell omgang utenfor ekteskapet er en synd, fastslår Ghozlan. Og utdyper: – Alle avvik er et problem og homofili er et avvik. Det er det ikke tvil om. I medisinsk forstand er alle avvik sykdom.*

Men han tar avstand fra straff og trakassering av homofile – på sett og vis:

– *I hvert fall i Norge, her har vi et annet verdsett. Men jeg har forståelse for at de vil ha straff i land der de fleste ikke aksepterer homofili.*

Og for virkelig å ta den helt ut, slutter han seg til de som gjerne vil behandle det skjeve så det blir rett igjen:

– *Jeg er ingen medisinsk ekspert, men om det finnes behandling for homofili, så hvorfor ikke. For deres egen skyld er det bedre. Da slipper de å være en del av avviket og det vil gjøre livet deres lettere.*

For et par år siden, da det stormet som verst rundt Dagfinn Høybråten og menigheten hans, undret det meg at kristne menigheters relativt milde homofobi ble slått så stort opp, mens langt verre holdninger i muslimske miljøer forble ukommenterte.

Siden den gang har sentrale muslimske representanter selv sørget for at dette er blitt et tema, blant annet ved ikke klart å ta avstand fra dødsstraff for homofili i Iran. De skal i det minste ha takk for å være oppriktige.

I møte med en slik samling sitater, gjør man klokt i å se dem i perspektiv. Det er en relativt uproblematisk, en svært problematisk og en heller deprimerende uttalelse i sitatene fra Ghozlan over.

At homofili ses på som en synd, i likhet med all annen seksuell aktivitet utenfor ekteskapet (og da snakker vi om *ulikekjønnede* ekteskap, for å holde oss til byråkratspråket), hverken kan eller bør sjokkere noen. Dette er ikke noe annet enn hva de fleste kristne kirker mener. Og det er verdt å minne om at vi alle er syndere, både ut fra en muslimsk og en kristen syndsforståelse.

At Ghozlan har *"forståelse for at de vil ha straff i land der de fleste ikke aksepterer homofili,"* er langt mer problematisk, særlig tatt i betraktning hva slags straffereaksjoner vi faktisk snakker om i en rekke muslimske land.

Det er nærliggende å lese dette som at Ghozlan synes Irans dødsstraff for homofile handlinger er greit.

Det er *ikke* greit. Muslimer i Norge må gjerne mene at sharialovenes verste straffeformer, ofte for handlinger som i våre øyne overhodet ikke er forbrytelser, er akseptable. Vi kan ikke nekte dem for eksempel å akseptere dødsstraff for homofili. Men de må ta inn over seg at de i så fall stiller seg langt på utsiden av det siviliserte samfunn.

Jeg tilhører ikke de som mener at Human-Etisk Forbund nødvendigvis skal trekke seg fra samarbeidsorganer hvor grupper som har slike meninger også sitter, men jeg mener vi har en plikt til å si fra, høyt og tydelig og ved enhver anledning, at slike standpunkter er barbariske, onde og uakseptable. Og at det ikke finnes noen form for kompromiss i slike sammenhenger.

Uttalelsen om at homofile bør kureres er på sin side bare himmelstormende tåpelig. Her slutter Ghozlan seg til noen av de mest usympatiske og virkelighetsfjerne gruppene innen kristenheten. Grupper som forøvrig ofte er preget av en svært kritisk holdning til islam.

Ghozlan må gjerne ønske at slik behandling fantes, men han har, som en sentral samfunnsaktør, en plikt til å sette seg inn i hva det er han faktisk snakker om. Og at det han snakker om mangler faglig belegg er ingen overdrivelse.

Den underligste uttalelsen fra Ghozlan sitert over, er allikevel at homofili er et avvik og at alle avvik "i medisinsk forstand" er en sykdom. Særlig underlig er den, tatt i betraktning at Ghozlan noen linjer senere er sitert på at han ikke er en medisinsk ekspert ...

Det er selvsagt et billig poeng, men det å være muslim i Norge i dag må vel regnes som et avvik, må det ikke Ghozlan?

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 11. januar 2008.

DEN VISE MANN I DRAMMENSVEIEN OG YTRINGSFRIHETEN

Dag Solstad, den vise mann i Drammensveien, har trådt ut fra sitt bibliotek for å belære oss laverestående.

Solstad har erklært at ytringsfriheten er unødvendig og at de eneste som har en rett til å ytre noe, er de som setter ting på trykk. Helst i bokform. Sånne som ham, med andre ord.

Han har dermed gått til frontalangrep på hele den inkluderende publiseringskultur som har vokst frem de siste tiårene, hvor man gjennom blogger og kommentarfelter har fått en helt ny og annerledes medievirkelighet.

Slikt forvirrer en elitær herre som Solstad, som tydeligvis anser ytringer som noe heroiske kulturforkjempere som ham driver med, ikke tilfeldige menn og kvinner med en PC.

Det er ingen grunn til å være overrasket. Solstad er "atter kommunist" og så vel forakten for folket som avvisningen av ytringsfriheten er vel fundert i den kommunistiske tradisjon og ideologi.

Og dette er ikke morsomt. Ytringsfrihet er en av de sentrale kontrollmekanismene i en demokratisk kultur, og det er nettopp fraværet av slike kontrollmekanismer som har gjort det mulig for kommunistiske regimer å begå noen av de uhyggeligste grusomhetene i moderne tid.

At Solstad ikke innser dette, viser hvor dårlig kvalifisert han er til rollen han er tillagt som nasjonens vismann.

Samtidig er det grunn til å spørre seg om hvor alvorlig man skal ta den selverklærte misantropen.

Særlig fascinerende er Solstads påstand om at stor litteratur alltid vil nå frem, fordi vi ikke kjenner et eneste eksempel på stor litteratur som er forblitt ukjent på grunn av ytringsbegrensninger.

Altså: Vi kjenner ikke til et eneste eksempel på noe vi ikke kjenner til. Det er ikke bare tøv, det er tøv en kjempe verdig.

Men det blir faktisk enda bedre. Følgende replikkveksling, fra et intervju med Solstad i *Dagbladet*, er kostelig:

- *Jeg har aldri lest en blogg og kommer aldri til å gjøre det.*
- *Hvordan kan du fordømme ytringer du aldri har lest?*
- *Jeg har jo hørt om det.*

Her trer Solstad inn i en hevdvunnen tradisjon fra kjøpesenterkafeer og skjenkesteder det ganske land over. Kafeer og skjenkesteder befolket av de Solstad helst så holdt kjeft – fordi de ikke har grunnlag for sine

meninger og derfor, ifølge den vise mann, bidrar til å forpeste den offentlige samtale om alt fra fotball til islam.

Det er i sannhet ikke lett å beskrive det ugjennomtrengelige.

Leder i *Humanist* nr. 1/2008.

THE GOD DELUSION, TVILSOMT BETRAKTET

Jeg leste og leste i Richard Dawkins' bok *The God Delusion*, men la den til stadighet til side. Jeg kjedet meg. En dag ble jeg allikevel ferdig. Jeg var faktisk litt overrasket.

Planen var å la det bli med det. Men så har det seg slik at jeg bruker litt av arbeidstiden min til å skrive bloggen *Den Tvilsomme Humanist*. Og en rolig dag på kontoret fikk jeg det for meg at jeg skulle skrive en omtale av Dawkins' bok.

Jeg skrev mer eller mindre i ett sett i tre timer. Og i god blogtradisjon la jeg den rett ut, etter å ha lest meg gjennom den og luket bort de verste feilene.

Posten skapte debatt. Dagene som fulgte gav rikelig anledning til å glede meg over friske utskjellinger over mitt opprinnelige innlegg og over mine svar til disse.

Jeg var alt før jeg skrev omtalen på det rene med at jeg ikke likte boken, men hvor *lite* jeg likte den ble først tydelig ettersom jeg skrev. I åpningen av min kommentar til de første kommentarene, skrev jeg:

"Jeg må selv innrømme at jeg ble en smule overrasket over hvor negativ jeg var til boken da jeg først satte meg ned og skrev om den, men etter å ha kjølnet hodet noen dager, avdekker en gjennomlesning at jeg fortsatt er enig med meg selv.

Formen er diatribens og jeg synes det er en rimelig reaksjon på en diatribe. Det var ikke tilsiktet, men når det ble slik, har jeg ikke noe problem med å stå både for mitt innlegg og karakteristikken av Dawkins' bok."

Min gode venn og blogkollega Kristian Bjørkelo, aka den gale mullaen Hastur, har oppsummert sine (og mine) følelser for Dawkins slik:

"Dawkins har ein heilt fantastisk måte å vere slitsom på. Ein får lyst til å kjempe imot det han seier, sjølv om du er heilt samd i det han seier. Mannen treng å ete meir sukkertøy."

Under følger den opprinnelige teksten, deretter noen kommentarer til den og debatten den gav opphav til.

Det sentrale spørsmålet for meg i ettertid, er *hvorfor* Dawkins går meg så til de grader på nervene. Vi er tross alt enige med hverandre i svært mye. Jeg forsøker å bevare det mot slutten.

Men det første først: "Dawkins' dodo", rå og ubearbeidet, med fjær og alt:

DAWKINS' DODO

Det tok en absolutt evighet, men endelig er jeg ferdig med Richard Dawkins' *The God Delusion*. Det tok en evighet fordi jeg kjedet meg noe aldeles fryktelig underveis. Argumentene er drøvtygde, presentasjonen av dem er blytung på labben, humoren er selvtilfreds og tidvis ondsinnet og argumentasjonen hans er på ingen måte imponerende.

Gud, fastslår Dawkins, er en vitenskapelig hypotese. Og ettersom denne hypotesen ikke lar seg belegge på sunt, vitenskapelig vis, vel så finnes ikke gud. Sånn, nå trenger ikke dere å lese boken. Hvis dere da ikke gjerne vil vite at religiøse mennesker har gjort slemme ting opp gjennom århundrene, at det finnes religiøse sprøttinger der ute og at mange av disse er uenige med hverandre.

Å, visste dere det fra før?

Dawkins' for så vidt ærbare intensjon er, ifølge ham selv, å vise at det er fullt mulig å være et skikkelig menneske uten å tro på gud. Det er mulig han har rett i at en slik bok trengs i en amerikansk kontekst, men var det helt nødvendig å gjøre det til en tilleggsoppgave å vise at alle religiøse mennesker er irrasjonelle, lider av vrangforestillinger og egentlig, selv om de ikke vet det selv, støtter terror begått av religiøse ekstremister?

Hvis dere nå har fått inntrykk av at jeg ikke liker Dawkins' bok, har dere helt rett i det. Grunnene til det er mange. Her kan jeg nødvendigvis bare komme inn på noen få: respektløshet, kunnskapsløshet, demagogi og dodoer.

Automatisk respekt

La meg begynne med en passasje som er en av mine favoritter fra boken:

"As long as we accept the principle that religious faith must be respected simply because it is religious faith, it is hard to withhold respect from the faith of Osama bin Laden and the suicide bombers. The alternative, so transparent that it should need no urging, is to abandon the principle of automatic respect for religious faith. This is one reason why I do everything in my power to warn people against faith itself, not just against so-called 'extremist' faith. The teachings of 'moderate' religion, though not extremist in themselves, are an open invitation to extremism."

Selvfølgelig har ingen tro automatisk krav på respekt og Osamas handlinger og tro fortjener da heller ikke respekt. (En annen sak er at han har krav på respekt i kraft av å være et menneske.) Det betyr ikke at man ikke kan ha respekt for noen former for religiøs tro. (Og, ja, jeg mener

respekt forstått som å verdsette eller høyakte. Jeg har ingen problemer med å verdsette en rekke former for religiøs tro, selv om jeg ikke selv deler den.) Det er da heller ikke noe i første ledd av Dawkins-sitatet som motsier dette. Alt han tar til orde for der, er at man ikke skal ha *automatisk* respekt for religiøs tro.

Men så klapper logikken sammen med et pang. Dette, altså at påstanden om at man skal ha automatisk respekt for religiøs tro og dermed også for Osamas, er en av grunnene til at Dawkins advarer mot all tro. Det fordi, så vidt jeg forstår den siste setningen, eksistensen av moderat tro åpner for påstanden om at all tro skal respekteres. Hvilket igjen innebærer at moderat tro en invitasjon til religiøs ekstremisme, fordi denne også da automatisk får respekt. (Jeg tror i det minste det er det det betyr.)

Men kjenner man påstanden om automatisk respekt død, vel, da forsvinner vel hele argumentet, gjør det ikke? Da er det ingen grunn til å respektere Osamas tro, selv om man allikevel har respekt for "de moderates".

Vrangforestillinger og forvilling

For Dawkins er religion pr. definisjon vrangforestillinger. Og mennesker som nærer vrangforestillinger kan man synes synd på eller forakte. Det taler absolutt ikke til Dawkins' fordel at han faller ned på det siste. I den grad Dawkins forsøker å forstå hvorfor mennesker tror noen av de tingene han påstår at de tror, skjer det i form av nedsettende eller patroniserende omtaler.

Det er ganske enkelt bortenfor hans fatteevne at mennesker kan ha en religiøs tro og allikevel være intelligente mennesker. Det blir særlig tydelig når han skriver om religiøse vitenskapsmenn. Da ender han raskt opp med å konkludere med at de ikke *kan* tro de tingene de sier at de tror. For vitenskapsmenn er jo så intelligente.

En annen sak er at mennesker svært sjelden tror på de tingene Dawkins hevder at de tror. Dawkins' forståelse av hva religion er, koker stort sett ned til nærmest parodiske formuleringer av trosforestillinger han ikke har tatt seg bryet med å sette seg inn i. Han argumenterer ikke så mye mot stråmenn som mot stråreligioner.

Konsekvensen er at religion avkles all historie, all sosiologi, all kroppslighet, all menneskelig erfaring. Den handler utelukkende om trosforestillinger. Og når disse trosforestillingene for det meste er karikaturer av faktiske sådanne, blir det vanskelig i det hele tatt å forholde seg til påstandene.

Ateistiske drapsmenn

Og mens religiøse mennesker fremstilles som forvillede kjøtthuer, fremstår Dawkins' ateister som blankpolerte englebarn. Han får seg for alvor til å påstå at ingen noen gang har drept for ateismen. I den grad ateister har begått overgrep, har det aldri vært fordi de var ateister.

Det er det reneste sludder. Kommunismens historie flommer over av drap på og overgrep mot religiøse mennesker, nettopp fordi de var religiøse. Begått nettopp fordi kommunismen var (og er, skjønt det ser ikke slik ut på *Klassekampen* nå til dags) ateistisk.

Man kan alltid påpeke historiske og sosiologiske årsaker til slike overgrep. For å ta et eksempel: Paven saligkåret nylig innpå fem hundre prester og nonner drept av republikanerne under den spanske borgerkrig. Noen av disse var deltagende i krigen, men de fleste av dem ble drept ganske enkelt fordi de var det de var. Dette kan i noen grad forklares med den katolske kirkens rolle i det spanske samfunn og i spansk historie.

Problemet er at det er nettopp denne type forklaringer Dawkins glatt overser når det gjelder religiøse overgrep. Det er trosforestillingene og de alene som i hans øyne forklarer overgrep begått i religionens navn. Sosiologi, psykologi, historie og så videre avvises som irrelevant. Og skal man følge denne logikken, ble prestene og nonnene drept *på grunn av* mordernes ateisme.

I verste mening

I begynnelsen av boken hygget jeg meg faktisk tidvis med den, men selv da var det tydelig at Dawkins er ekstremt usjenerøs. Han velger alltid den verst tenkelig forståelsen av et religiøst fenomen og han virker ute at stand til å innrømme at religion har gitt oss noe som helst av verdi.

Her og der kryper det inn en referanse til kirkemusikk han liker, men det er ikke nettopp mye av den slags. Hvis Dawkins i større grad hadde formidlet respekt og forståelse for for eksempel religiøs kunst, ville argumentasjonen hans fått vesentlig mer kraft, ganske enkelt fordi han ville fremstått som mindre monoman.

Et vesentlig større problem er at han tilsynelatende ikke har noen forståelse for at religion kan ha spilt en positiv rolle i utviklingen av vestlig kultur. Jeg hadde ofte hakenhengende rundt tredje skjorteknapp under lesningen, men et par ganger falt den helt ned i fanget. Dawkins har en lengre utlegning om tidsånden, som i følge ham marsjerer taktfast mot

en stadig bedre verden. (Har han hørt 50 Cent?). I den sammenheng siterer han fra H.G. Wells New Republic:

"And how will the New Republic treat the inferior races? How will it deal with the black? ... the yellow man? ... the jew? ... those swarms of black, and brown, and dirty-white, and yellow people, who do not come into the new needs of efficiency? Well, the world is a world, and not a charitable institution, and I take it they will have to go. And the ethical system of these men of the New Republic, the ethical system which will dominate the new world state, will be shaped primarily to favour the procreation of what is fine and efficient and beautiful in humanity – beautiful and strong bodies, clear and powerful minds ... And the method that nature has followed hitherto in the shaping of the world, whereby weakness was prevented from propagating weakness ... is death ... The men of the New Republic ... will have an ideal that will make the killing worth the while."

Ubehagelig, ikke sant? Ikke minst når man tar i betraktning hva som skjedde i Utopias navn ikke lenge etter, blant annet i Hitlers Tyskland og Stalins Sovjet.

Sitatet er fryktelig, men nesten like fryktelig er hva Dawkins gjør med det. Setningen etter lyder: *"That was written in 1902, and Wells was regarded as a progressive in his own time."*

Eh, jo'a, men det var nettopp den type ting en rekke progressive og fremskrittvennlige mennesker mente på den tiden, Richard.

I Dawkins' bok (unnskyld ordspillet) er fremskrittet uavvendelig og godt. Hvis Wells var progressiv, skriver han mellom linjene, hvor ille må ikke de andre ha vært? Svaret, Dawkins, er "stort sett mye bedre".

H.G. Wells er et stjerneeksempel på en elfenbenstårnstenker som har tenkt seg selv inn i en bakevje i jakten på fremskrittet, som har sett for seg en fremtid så gloriøs at det å gå over lik for å komme dit er en helt grei pris. Ja, mer enn som så, i Wells utopi er det å gå over lik en dagligdags foreteelse, i kampen for å gjøre Utopia enda mer utopisk. Pol Pot kunne ikke sagt det bedre.

Alt fremskritt er ikke av det gode. Wells' variant var det definitivt ikke da den ble satt ut i live av mer praktisk anlagte mennesker enn ham.

Og det kan være greit for humanister å huske på, for Wells var en av våre, en av Dawkins tapre ateister, en mann som ønsket en bedre verden uten puslete guder som la begrensinger på samfunnsutviklingen.

Kirken og menneskeverdet

Dawkins innrømmer at ikke alle delte Wells' oppfatninger, men sier ikke noe om hvem som kritiserte ham. Hans kanskje fremste kritiker i

samtiden var G.K. Chesterton, en god venn av ham, fremtredende kristen apologet og senere konvertitt til katolisismen. I det hele tatt var kristne kirker et av de fremste bolverk mot den vitenskapsoptimistiske galskapen til Wells og hans likesinnede.

Og hvorfor var de det? Noen linjer lenger nede skriver Dawkins:

"Where then have these concerted and steady changes in social consciousness come from? ... For my purpose it is sufficient that they certainly have not come from religion."

Tja, hvorfor var kristne kirker så kritiske til Wells & co.s planlagte massedrap? Fordi menneskeverdet, slik vi i Vesten kjenner det, har sitt opphav i ideen om at mennesket er skapt i guds bilde. At hver og en av oss er en unik liten refleksjon av det guddommelige. (Hvilket også, må det sies, er en vesentlig del av den teologiske argumentasjonen mot abort og eutanasi.)

Den kristne menneskeverdstenkningen har utvilsomt vært et viktig element i siviliseringen av Europa. Å i utgangspunktet avvise at religion kan ha spilt noen som helst rolle i utviklingen av vestlig kultur (eller andre kulturer for den saks skyld) er både kunnskapsløst og eksepsjonelt tåpelig. Selv Dawkins må vite at kristne grupper spilte en avgjørende rolle i opphevelsen av slaveriet.

Demagogen Dawkins

Problemet er at jeg ikke tror det spiller noen særlig rolle. Dawkins er her først og fremst demagog. Svaret er gitt på forhånd: All religion er fæle greier. Løsningen er også gitt: Bli kvitt all religion, og verden blir et bedre sted. Da gjenstår det bare å finne argumenter til å bygge opp under disse påstandene. Og det er det *The God Delusion* er: En sammenrasket samling argumenter for å bygge opp under på forhånd trukne konklusjoner. Hvorvidt de stemmer eller ikke, er ikke så viktig. Det er her dodoene kommer inn.

Jeg har et særlig nært forholdt til dodoer, i den grad man kan ha et nært forhold til en utdødd skapning, og måtte lese følgende sitat en tre-fire ganger for å fatte at det faktisk står der:

"When the sailors first landed in Mauritius and saw the gentle dodos, it never occurred to them to do anything other than club them to death. They didn't even want to eat them (they were described as unpalatable)."

Dawkins kolporterer her, nok en gang for å illustrere Fremskrittet, en behørig tilbakevist myte om hvorfor dodoene døde ut. Rett svar ville

være: Da nederlenderne kom til Mauritius, hadde de med seg griser og hunder de lot løpe fritt. Dodoen la egg sjelden og kun ett av gangen. Dette la den rett på bakken og forlot det så. Griser og hunder liker egg = utdødd dodo.

Dawkins hadde ikke trengt å gå lenger enn Wikipedia for å finne ut det. Men hvem bryr seg om hva som stemmer eller ikke, når man har et poeng å bevise?

Og slik fremstår hele *The God Delusion*: Som en eneste lang oppvisning i dårlig valgte eksempler på dårlig forståtte fenomener, brukt for å underbygge på forhånd trukne konklusjoner.

Det er mulig det kan virke rekrutterende for humanistbevegelsen, slik enkelte av mine kolleger mener, men ønsker vi oss virkelig horder av demagogiske, ateistiske religionshatere? Er det, i en tid hvor motsetningene mennesker mellom later til å bli større og alvorligere, virkelig av det gode at vi fra vår side bygger opp under slike motsetninger?

Vi bør selvfølgelig også i fremtiden drive religionskritikk, men den bør være saklig og kunnskapsfundert, ikke demagogisk og vrangvillig, slik *The God Delusion* definitivt er.

Og det var det

Det jeg *ikke* skrev, men burde ha skrevet, er at Dawkins har en rekke gode poenger. Først og fremst når det gjelder hovedspørsmålet: Finnes det faktisk en gud? Her er jeg både enig og uenig med ham. Jeg er enig i at det ikke er tilstrekkelig gode argumenter for guds eksistens, men jeg er uenig i hva som konstituerer gode argumenter.

En naturvitenskapelig diskusjon leder en ingensteds hen, ganske enkelt fordi de fleste oppegående religiøse mennesker og institusjoner aksepterer det meste eller alt naturvitenskapen stiller opp med. Det hjelper ikke å bruke Galilei mot dagens katolske kirke, når den, i det minste i hovedtrekk, aksepterer evolusjonslæren.

Argumentene *for* guds eksistens, er primært av filosofisk, historisk og intuitiv art. Og det er på disse arenaene man må bedrive diskusjonen. Dawkins gjør det selv, når han kritiserer det å bruke gud som forklaring på universets oppkomst, som å forklare noe komplekst med noe enda mer komplekst og derfor synde mot det prinsipp at en forklaring bør være enklest mulig og enklere enn det som skal forklares. (Hvorpå han

synder mot dette ved å foreslå en egen forklaring som er nesten like kompleks som gud.)

Mitt hovedpoeng er dette: Hvis man skal diskutere guds eksistens, kan man enten, som Dawkins, snakke utelukkende til sine egne, til de som allerede er enige med en. Da er hans utlegning helt grei, om enn svært selvtilfreds og hoven. Eller man kan inkludere i diskusjonen de som hevder at en gud eksisterer. Da må man forholde seg til hva de faktisk sier, ikke bare tillegge dem meninger og så angripe disse. Det er og forblir å diskutere med en stråmann.

For å ta en analogi fra min skeptikererfaring: Populærforestillingen om astrologer er at de spår om fremtiden. Det gjør de ikke. Astrologer flest i dag driver med noe de selv anser som personlighetsanalyse. (Og som, for å ha sagt det, er det rene sprøyt). Å kritisere astrologer for ikke å kunne spå om fremtiden, er derfor meningsløst, annet enn som en selvtilfreds intellektuell øvelse. Skal man kritisere astrologer, må man kritisere dem for det de faktisk sier og gjør. På samme måte er det ikke opp til Dawkins å bestemme hvordan religiøse mennesker argumenterer for sitt livssyn. Og en kritikk av hvordan han tror de gjør det, blir feilslått når det viser seg at han tar feil.

Vi vrangvillige

Debatten i etterkant av postingen ble frisk, slik blogdebatter gjerne gjør. Signaturen JB trakk motivene mine i tvil:

"Hele innlegget ditt bærer preg av at du misliker Dawkins' innstilling. Det virker som om du har bestemt deg for at Dawkins' agenda liker du ikke. Derfor ønsker du ikke å forstå Dawkins, men heller finne måter å rakke ned på ham på."

Mitt svar besvarer i hovedsak spørsmålet jeg stilte innledningsvis: hvorfor Dawkins irriterer meg så veldig. Jeg svarte som følger:

"Jeg innrømmer at jeg muligens er en smule vrangvillig og kanskje henfaller jeg til demagogi, men nei, jeg hadde ikke bestemt meg på forhånd for å mislike Dawkins.

Jeg har selv hatt glede av å lese flere av hans bøker og har også lest mange av hans tidsskriftsartikler skrevet for amerikanske humanistblader. De sistnevnte har bidratt til at jeg i en viss grad visste hva jeg gikk til.

Problemet var at jeg oppriktig hadde håpet at Dawkins i bokform ville være mer balansert enn tidsskriftsartiklene. Det er han definitivt ikke.

Jeg er en av Dawkins' livssynsmessig likesinnede og hadde forhåpninger til at boken skulle kunne tjene humanismens sak. Det tror

jeg ikke den vil gjøre. Den har sikkert en viss indremedisinsk effekt for amerikanske humanister og ateister, men teksten bidrar til polarisering og skaper unødige fiendebilder.

Noe av grunnen til at Dawkins' bok irriterer meg så mye som den gjør, er med andre ord rett og slett at jeg er skuffet over den. Jeg anser Dawkins som en intelligent mann og han har verdens mikrofonstativ. Da er det trist at han benytter anledningen til å levere en bok som denne. Ikke bare bidrar han til en ytterligere polarisering i en allerede polarisert verden, han bekrefter også inngrodde fordommer om ateister som hadde hatt godt av å bygges ned."

Dawkins og humanismen

Både Dawkins og jeg er ateister. Vi er også begge humanister. Men humanisme er noe mer enn ateisme. Den er et sett verdier, hvori opptatt kritisk tenkning og viktigheten av religionskritikk, men også en vilje til å sette sin egen tradisjon og sine egne argumenter under kritikk og en forpliktelse til å møte andre mennesker med et åpent sinn og å lytte til hva de har å si.

Humanistbevegelsen er også en politisk bevegelse, og denne er, hvis den skal stå for noe mer enn selvtilfreds skyttergravsretorikk, avhengig av å samarbeide med andre som deler våre verdier i konkrete spørsmål. Selvsagt skal vi ikke kompromisere dit hen at det går på bekostning av vår integritet og verdighet, men vi må, hvis vi ønsker å oppnå noe, være villig til å jobbe sammen med andre mennesker. Human-Étisk Forbund er verdens største humanistorganisasjon. Vi er i underkant to prosent av befolkningen. Det sier seg selv at humanister på verdensbasis vil oppnå svært lite på egen hånd.

Et slikt samarbeid forutsetter respekt for våre medmennesker og toleranse for deres livssynsposisjon. Den respekten inkluderer at vi skal ta dem på alvor og kritisere dem der vi mener de går over streker som ikke bør krysses, men den innebærer også at vi må forholde oss til hvem de er og hva de sier. Ikke tegne opp karikerte fiendebilder og angripe dem. Og her synder Dawkins grovt. *The God Delusion* er ganske enkelt ikke en særskilt humanistisk bok.

Dette er en nedkortet versjon av artikkel som opprinnelig ble publisert i *Humanist* nr. 1/2008. Selve "Dawkins' dodo" ble opprinnelig publisert på bloggen *Den Tvilsomme Humanist* 29. november 2007.

FREMSKRITTSPARTITALE ALLEREDE BESTILT

– Sendetiden til ulike partier og ideologier må selvsagt fordeles med et visst henblikk på størrelse, sier ideologiredaktør Anita Ulven i NRK.

I april bestemte NRK seg for å avslutte den lange tradisjonen med utelukkende arbeiderpartitaler i statskanalen.

– Vi ønsker å åpne for en bredere politisk informasjonsvirksomhet. Det er en viktig oppgave for NRK å bidra til større toleranse og respekt for menneskers politiske holdninger, sa ideologisk redaktør Anita Ulven den 18. april.

Samtidig gjorde Anita Ulven det klart at dagens politiske informasjonsvirksomhet, som morgentalen og søndagsinformasjonen, vil fortsette som før.

Mer informasjon

Anita Ulven bekrefter overfor Fritanke.no at dette vil føre til at det totalt sett blir mer politisk informasjon på NRK.

– Totalt sett vil det nok bli mer politisk informasjon. Men jeg vil understreke at vi fortsatt vet lite om hvordan dette skal utformes. Det vil ikke bli snakk om et daglig taletilbud for ikkearbeiderpartipolitikere. Sannsynligvis vil vi prøve å knytte oss opp mot viktige datoer innen den enkelte ideologi. I forbindelse med Adam Smiths fødselsdag eller partienes landsmøter, for eksempel, sier Anita Ulven.

– *Hvilke prinsipper vil dere tildele sendetiden etter?*

– Sendetiden må selvsagt henge sammen med det enkelte partis størrelse, men det er fortsatt uklart hvordan dette blir i praksis. Dette er forresten ikke en ny problemstilling for oss. Vi har i lang tid forsøkt å fordele tid mellom ulike arbeiderpartifraksjoner i de politiske informasjonsprogrammene våre, og her er selvsagt størrelse en viktig faktor, sier hun.

Ulven understreker at det fortsatt vil være mest arbeiderpartiinformasjon på NRK.

– Dette er en del av samfunnsoppdraget til NRK. Vi skal formidle vårt samfunns sosialdemokratiske arv. Vi har skapt en tradisjon med morgentale, for eksempel. Denne vil vi videreføre som før.

– *Er likebehandling mellom partier og ideologier et viktig premiss for dere?*

– Hvis du med likebehandling mener at alle skal få like mye, så er det ikke det. Sendetiden må henge sammen med størrelse. Men bortsett fra

det, er det klart at likebehandling er et viktig premiss. Det er jo også årsaken til at vi nå åpner opp for mer enn arbeiderparti-informasjon.

Ulven legger til at NRK også vil styrke satsingen på journalistisk og ikke-propaganderende politisk stoff, i programmer som for eksempel Ukeslutt og Dagsnytt Atten.

Allerede bestilt

Redaksjonssjef for den ideologiske informasjonen i NRK, Peder Skau er bortreist, men Fritanke.no har snakket med Jens Jensen, journalist i ideologiredaksjonen på NRK Tyholt i Trondheim. Det er den som har det nasjonale ansvaret for utformingen av dette.

Jens Jensen forteller at det første programmet med fremskrittspartiinformasjon allerede er bestilt.

– Det blir en overføring neste år i forbindelse med partiets landsmøte. Jeg vet at det er bestilt, men er usikker på akkurat når under møtet det skal sendes, sier Jens Jensen.

Han kan ikke si så mye om hvordan fordelingen mellom ulike partier og ideologier vil bli i praksis, men han synes det er viktig å unngå millimetermål når informasjonstiden skal fordeles.

– Det er klart at størrelse er en viktig faktor, men jeg synes ikke man f.eks. skal ta antall medlemmer og regne seg fram til et presist antall minutter pr. parti. Her må man bruke skjønn, understreker han.

Jens Jensen peker på at det må legges redaksjonelle vurderinger til grunn når man skal vurdere hva slags informasjon som skal slippe til. Og her er det gjerne rent praktiske hensyn som blir avgjørende.

– Sendinger fra politiske markeringer i radio er for eksempel problematisk. Det skyldes at mye av det som skjer er visuelt. Det er mange symboler som holdes opp og vandringer rundt i byen, uten at det sies noe. Det gjør seg dårlig på radio med slike pauser, understreker Jensen.

En stor takk til Even Gran, som i praksis skrev det meste av denne teksten og gav meg lov til å herje med den. I originalen var dog temaet gudstjenester i NRK. Jeg tilstrebet å endre teksten så lite som mulig.

Så vidt jeg vet jobber det ingen Anita Ulven, Peder Skau eller Jens Jensen i NRK. De har heller ingen ideologiredaksjon eller ideologisk redaktør. Tror jeg da

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 9. mai 2008

YTRINGSFRIHET I DET GODES TJENESTE

"Ytringsfrihet? Ja, det er vi selvsagt for. Men man må ikke *misbruke* ytringsfriheten. Man må ikke bruke den til å ytre *negative holdninger*. Da kan man bidra til å spre hat og forakt. Det er klart vi er for ytringsfrihet, men man må bruke den på en *konstruktiv* måte, til å skape et bedre samfunn."

Dette er et forsøksvist destillat av en posisjon i debatten om ytringsfrihet, en posisjon som er blitt svært tydelig i etterkant av Dag Solstads utfall mot ytringsfriheten. Og som alle slike destillater er det til en viss grad en spissformulering.

Men det er en forståelse av ytringers vesen som dukker opp jevnlig. Som når Arbeiderpartiets stortingsrepresentant Anette Trettebergstuen i debatten om biskop Kvarme og homofile kirkebryllup konstaterte at alle har ansvar for ikke å spre skadelige holdninger.

Ytringsfriheten er fra et slikt ståsted ikke et gode i seg selv. Det er den bare hvis den brukes til å fremme Det Gode. Ytringsfrihet uten et slikt høyverdig politisk mål er i beste fall støy, i verste fall ren ondskap. Den er med andre ord ikke et mål i seg selv, men et middel.

Målet er Det Gode Samfunn – og en "konstruktiv debattkultur" som fremmer dette samfunnet. En debattkultur rensket for mørkemennene, de reaksjonære, de homofobe, de som våger å antyde at det kan være negative sider ved islam – eller enda verre, vil sette kritisk søkelys på innvandringspolitikken. For disse vil ikke Det Gode.

En slik instrumentell holdning til ytringsfriheten, der bare de ytringer som er formålstjenelige er eksistensberettiget, later til å ha en særlig appell på den politiske venstresiden, hvor opplevelsen av å kjenne sannheten og kjempe for Det Gode synes særlig sterk.

"For sånn har det vorre og sånn skal det bli, at sannheta oftest har vänstrevri," for å sitere AKP-trubadurene i Ungdomslaget Ny Von.

Det er et stort problem med denne holdningen – også hvis vi for et øyeblikk ser bort fra den lille detaljen at Ungdomslagets "vänstrevri" var av en art som har skapt noen av moderne tids største politiske katastrofer.

Problemet er at vi mangler fasit. Vi *vet ikke* hva Det Gode er. Vi har verdier og vurderinger og det kan meget vel være at de er riktige, men vi kan ikke vite det sikkert. Og vi har bak oss et århundre hvor det gang på gang ble demonstrert hvor svinaktig galt det kan gå når noen får det for seg at de har funnet "sannheta".

Ytringsfrihetens viktigste funksjon er å slippe til de kritiske røstene. Kanskje særlig de som ikke mener at det makthavere og/eller fleretallet mener er Det Ene Sanne. Deres oppgave er nettopp å stille de kritiske spørsmålene, å pirke hull i de tilsynelatende vanntette argumentene, å påpeke at keiseren muligens ikke er fullt så pent kledd som han selv synes å tro.

De er der *nettopp* for å plage oss med ubehagelige spørsmål når vi føler oss sikre på at vi har funnet de endelige svarene.

Det betyr ikke at vi skal kaste alle svar til side. Det betyr at vi skal sjekke dem én gang til, for å være sikre på at vi faktisk kan stå inne for dem. Som oftest vil vi finne at vi kan det. Men av og til vil vi oppleve at argumentene våre ikke er gode nok.

Det som gjør dette ekstra vanskelig, for det *er* vanskelig, er at det ikke er gitt hvem som er makthavere og hvem som er opposisjonelle. Det er ikke så enkelt at noen er de onde med makt, mens andre er den evige og gode opposisjon. Og av og til samles denne motsetningen i samme person.

Slik kan biskop Kvarme på samme tid være makthaver innenfor institusjonen Den norske kirke og talsmann for en minoritetsposisjon i synet på homofiles rettigheter. Han er en som fortjener å få sine standpunkter pirket borti og samtidig en som pirker på et massivt flertalls synspunkter. I en medie verden der man enten er offer eller overgriper, er dette tydeligvis vanskelig å takle for mange.

Her, som ellers, må de ulike aktørene gå sine egne standpunkter etter i sømmene, for å finne ut om de kan stå for dem. Til det trenger vi alle De Andre, de som fremmer andre synspunkter enn oss. For uten dem får vi ikke testet våre egne meninger. Uten dem får vi ikke prøvd om argumentene våre holder mål.

Selvsagt har ytringsfriheten sine grenser. Oppfordringer til vold er og skal være forbudt. Det samme er injurier. Og det kan føres en god sak for at visse politiske utsagn henger så nært sammen med voldsutøvelse at de ikke bør tillates. Samtidig må man være klar over at man da gir disse gruppene muligheten til å fremstille seg som forfulgte ofre og forkjempere for ytringsfriheten.

Men man skal være meget, meget forsiktig med å avfeie andres meninger som "skadelige holdninger". Det er et argument som bare bør brukes i ekstreme situasjoner. Å klistre slike karakteristikker på legitime politiske standpunkter, er å undergrave selve fundamentet for det åpne, rasjonelle samfunn: en fri meningsutveksling.

Skal den fungere, må vi innrømme alle retten til å hevde sin mening.
Så er det opp til oss å påpeke det hvis andre tar feil.

Opprinnelig publisert på *Fritanke.no* 25. september 2008

DET POLITISK KORREKTE

Samtidens politiske retorikk preges av merkelapper. Stempler settes på meninger man ikke liker, for å avfeie dem som onde, useriøse eller irrelevante. De kalles fascistiske, politisk korrekte, islamofobe eller islamofascistiske, for å nevne noen eksempler. Slik stempling forringer den offentlige samtalen.

Men det at ord brukes på ufine måter for å stemple meningsmotstandere, betyr ikke at de ikke også kan betegne reelle fenomener.

For eksempel brukes "fascist" tidvis om alle fra Fremskrittspartiet til Hitler. Resultatet er at begrepet har mistet mye av sin forklaringskraft. Ikke desto mindre betegner fascisme et reelt fenomen. Et fenomen historien bør ha lært oss at det er god grunn til å være på vakt ovenfor.

Også politisk korrekthet er et reelt fenomen. Det skiller seg derimot fra fascismen ved at det ikke er et bestemt sett meninger, men en måte å danne egne meninger og å forholde seg til egne og andres meninger på.

Den politisk korrekte har ikke sine meninger fordi de er velbegrunnede, men fordi de er gode – altså moralsk høyverdige. Og de er gode fordi de deles av mange mennesker med de samme verdier og de samme holdninger som en selv.

I det politisk korrekte univers er det å ha de rette meninger et tegn på at man er et godt menneske. Og det å stille spørsmål ved meningene er suspekt og vitner om et tvilsomt sinnelag.

Politisk korrekthet er en form for sinnelagsetikk tatt ut i det absurde. Sinnelagsetikk fokuserer på motivene for handlinger. Den handling er god som gjøres ut fra gode motiver. Men sinnelagsetikk fokuserer på handlinger, ikke mennesker, den kan ikke stå alene og den fungerer bare når man tar inn over seg at hva som er gode motiver må kunne begrunnes og forsvares.

I det politisk korrekte univers derimot, setter man likhetstegn mellom egne, ubegrunnede meninger og et godt sinnelag. Og et godt sinnelag er tilstrekkelig. Har man meningene, er man per definisjon god.

Dette resulterer i en ytterligere forringelse av den offentlige samtale: De gode meningene blir i seg selv akseptable motiver for uakseptable handlinger.

Dermed er det greit at Madonna står på scenen og skjeller ut George W. Bush i særdeles ubehøvlede vendinger. For hun gjør det ut fra de rette meningene.

Og når man vet at man står for det gode i kamp mot det onde, havner man lett der hvor målet helliger midlene.

Også det bør historien ha lært oss å være på vakt ovenfor.

Leder i *Humanist* nr 4/08.

ET GAMMELT SPØKELSE I OSLOS GATER

Dagbladet 11. januar 2009:

"De tre 12- og 13-åringene har vært i menneskemengden under vandaliseringen av Oslo sentrum og en ga bort stein som eldre ungdommer brukte til å knuse butikkvinduer med. De forteller at eldre gutter ropte ut kommandoer om å knuse McDonalds og å jakte på jøder."

Antisemittismen er tilbake i Oslos gater. Og den er et stygt syn. Samme hva man måtte mene om krigen i Gaza (og jeg er for ordens skyld meget kritisk til den), forsvarer det ikke at guttunger går på jødejakt i Oslos gater. Antisemittisme er et problem vi må ta på alvor.

Men hva er egentlig antisemittisme? Er det bare jødehat?

Et vanlig argument i diskusjoner om temaet, er en variant over denne kommentaren, fra min blog, *Den Tvilsomme Humanist*:

"Antisemittisme blir vel litt feil begrep ettersom arabere også er semitter. De er samme folk, genetisk like, har omtrent likt språk og tilber samme avgud (abrahams gud)."

Det er et fascinerende stykke hobbyetymologi, men det er feil. Antisemittisme er jødehat. Det er det ordet har betydd siden det ble myntet.

I 1873 publiserte den tyske journalisten Wilhem Marr pamfletten *Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum. Vom nicht confessionellen Standpunkt aus betrachtet*. Hvilket lar seg oversette som *Jødedommens seier over den tyske ånd. Sett fra et ikke-religiøst perspektiv*. Der bruker han betegnelsene "semittisk" og "jødisk" om hverandre, som synonymer.

I en senere pamflett, fra 1880, mynter han i forlengelsen av dette begrepet antisemittisme. Dette er så vidt vi vet første gang begrepet ble brukt spesifikt om jødehat.

Nå må det sies at jødehat ikke plaget Marr. Året etter stiftet han Den antisemittiske liga ("*Antisemiten-Liga*"), Tysklands første organisasjon viet kampen mot den trussel jødene ifølge Marr utgjorde mot Tyskland og tysk kultur. De krevde at jødene ble sendt ut av landet, om nødvendig med makt.

Fra begynnelsen av har begrepet antisemittisme med andre ord betegnet jødehat.

Antisemittismens historie begynner for all del ikke med Wilhelm Marr, men han står ved starten av det vi kan kalle moderne (i motsetning til klassisk) antisemittisme. Det blir særlig tydelig av undertittelen på Marrs pamflett: *Sett fra et ikke-religiøst perspektiv*.

Den klassiske antisemittismen fokuserte på religionen. Problemet med jødene var deres jødiske religion. Eller rettere sagt: Antisemittenes vrangforestillinger om jødisk religion. Som den utbredte forestillingen om at jøder brukte blod fra kristne barn ved sin påskefeiring. En forestilling som gang etter gang resulterte i at jøder fikk skylden når barn ble drept. Noe som altfor ofte ledet til grove overgrep mot jødiske samfunn.

Vi kjenner denne forestillingen i det minste tilbake til det trettende århundre.

Det vesentlige poenget å merke seg ved denne forme for antisemittisme, er at jøder kan slutte å være jøder, ved å omvende seg til en annen religion – i europeisk tradisjon kristendommen.

Moderne antisemittisme derimot, er ikke opptatt av religion, men av rase. Og da forvandler jødiskhet seg fra å være et utvendig trekk ved mennesker, et de kan legge av seg til fordel for en annen identitet, til å bli en del av deres essens. Deres jødiskhet er et grunnleggende trekk ved dem, noe de ikke kan legge til side.

Dette er et avgjørende skille i antisemittismens historie, et skille som leder like frem til 40-tallets gasskamre. De var mulige fordi jødiskhet ikke bare essensialiseres, men demoniseres. Jødene er onde. De er onde fordi de er jøder. Og de kan ikke slutte å være jøder.

Jøden er i moderne antisemittisme et symbol på ond og kynisk maktbruk. Jøden står for moderniteten, som undergraver de tradisjonelle strukturene, og for det internasjonale, som undergraver den nasjonale tryggheten og tilhørigheten.

Og ikke minst: Jødene er hovedaktører i den store sammensvergelsen.

For skal man forstå moderne antisemittisme, er det avgjørende å forstå at det er en konspirasjonsteori. Det er en forestiling om at det gode undergraves av en fiende med onde intensjoner. Og det er en fiende som er uhyggelig mektig, men som arbeider i skjul, som er uhyggelig velorganisert og som alle sammen deler det samme mål: Å undergrave alt vi anser som godt.

I nazistenes forskrudde verdensbilde var Holocaust en forsvarshandling mot en fryktelig fiende som hadde erklært Tyskland krig. For det er *vi* som er ofrene i moderne antisemittisme. Vi er ofre for en sammensvergelse av godt organiserte og sammensveide representanter for Det Onde.

Og det er dette som gjør antisemittismen til noe mer enn annen rasisme.

Vanlig rasisme innebærer at man anser andre raser som mindre verdt enn vår. Det eksisterer klart avgrensede menneskeraser, disse kan deles inn i et hierarki. Og vi står på toppen av hierarkiet.

Antisemittismen er annerledes. Problemet med jødene er ikke at de er mindreverdige, problemet er at de er mektige, velorganiserte og onde. Slik fienden gjerne blir i konspirasjonsteorier, oppfattes de på mange måter som bedre enn oss – bedre organisert, bedre finansiert og langt dyktigere til å gjennomføre sine planer.

Når de allikevel er oss underlegne, er det av moralske, ikke vitenskapelige årsaker. Det er fordi de er onde.

Kombinasjonen av demonisering og konspirasjonstenkning, hvor jødene er de som styrer historiens gang, gjør altså antisemittisme til noe mer og noe annet enn rasisme. Ikke sjelden er den dog den intellektuelle legitimeringen i høyreekstrem tenkning: "Vi oversvømmes av mindreverdige raser. Hvorfor gjør vi det? Fordi det er del av jødenes onde plan."

I deler av den muslimske verden gjøres det forsøk på å utvide forståelsen av begrepet antisemittisme til også å inkludere hat mot muslimer. Det er en uheldig utvikling, dels fordi antisemittisme betegner et bestemt historisk fenomen, dels fordi det er et såpass klart avgrenset fenomen at en slik utvikling kun vil bidra til forvirring.

Av og til får dog islamfrykt karakter av noe som minner om antisemittisme: Det skjer når en demonisering av islamsk religion (en demonisering som i noen grad minner om klassisk antisemittisme) kombineres med en konspirasjonsteori der muslimske ledere aktivt arbeider for å undergrave vestlig kultur ved å oversvømme Europa med muslimer – og der denne innvandringen er et direkte resultat av ledernes disponeringer. Dette er en form for tenkning det er meningsfullt å kalle islamofobi.

Det er imidlertid en avgjørende forskjell på antisemittisme og islamofobi: Selv i de mest outrerte variantene av islamofobi, mangler antisemittismens demonisering av den enkelte jøde. Det er ikke bare jødene som gruppe som er onde. Den enkelte jøde er ond. Og denne individuelle demoniseringen er antisemittismens farligste trekk. Uten den ville Holocaust neppe vært mulig.

Det er ennå en påtagelig mangel på konkrete forslag til løsninger på det islamofobene oppfatter som Europas muslimske problem. Det skal vi antagelig være glade for.

Antisemittismen har vist seg å være forenelig med en rekke politiske posisjoner. Den passer overens med nasjonalistisk paranoia på

høyresiden og antikapitalistiske konspirasjonsteorier på venstresiden. Og den har funnet en naturlig plass i ideologiene og retorikken til en rekke ekstreme muslimske grupper.

Den finner i det hele tatt grobunn der mennesker mener å ha avslørt at historien er annerledes enn vi tror den er, at det finnes skjulte makthavere med onde hensikter som styrer historien til beste for seg – og på bekostning av oss andre.

Det betyr ikke at guttungene på jødejakt er ideologisk skolerte antisemitter. Men antisemittismens offertenkning, der "vi" er ofre for "deres" renkespill, er lett å forstå og appellerer til noen av menneskets laveste instinkter. Det er nettopp det som gjør konspirasjonstenkning så farlig: Når mennesker forstår seg selv som ofre for onde makter rundt dem, har de lett for å føle at det er berettiget å ty til vold. For uansett hvor kraftige virkemidler de måtte benytte, er ondskapen de sloss mot så overveldende at det er akseptabelt.

Og med antisemittismen som bakteppe er det ikke lenger noen forskjell på israelske politikere og norske jøder. Jøder er jøder. Og jøder er onde. De er alle del av den samme sammensvergelsen (sammen med frimurerne for øvrig, så da er det greit å gå løs på Frimurerlosjen). Og alle jøder er ansvarlige for det noen jøder gjør.

I møte med slike holdninger, trenger vi å minne oss selv om at mennesker først og fremst er individer. Vi tilhører grupper, men vi er ikke vår gruppetilhørighet. Samarbeidsrådet for tros- og livssyn og representanter for det mosaiske trossamfunn, Islamsk råd og mellomkirkelig råd sa det enkelt, men klart, som reaksjon på slagene i Oslos gater i januar 2009:

"Vi fordømmer all antisemittisme mot jøder og stigmatisering av muslimer i Norge. Forhold ute i verden, som krigen i Gaza og krigen mot terror, må ikke brukes til å stereotypiere norske borgere eller tros- og livssynssamfunn."

Opprinnelig publisert på Fritanke.no 14. januar 2009

MIRAKEL: BARN BLIR FRISKT AV KOLIKK

Jeg er blitt oppfordret til å skrive om helseminister Bjarne Håkon Hanssen, som forteller VG at han er overbevist om at Snåsamannen kurerer hans sønn for kolikk.

Etter å ha lest saken, sliter jeg imidlertid litt. Det er så vanskelig å skrive mens man rister på hodet.

Jeg får allikevel prøve. Under følger noen sitater fra VG, med kommentarer:

"Desperat etter sønnens to måneders sammenhengende kolikkgråt, ringte Bjarne Håkon Hanssen til Snåsamannen. Etter en halvtime var gutten frisk."

Kommentar: At to hendelser kommer etter hverandre, betyr ikke at den første er årsak til den andre. Det burde være grunnleggende kunnskap.

La meg ta et eksempel jeg tror Hanssen forstår: Hvis man først spiser en pølse og en halv time senere merker at man begynner å bli forkjølet, betyr ikke det at man er blitt syk av pølsen.

Det gjelder andre veien også: Man blir ikke frisk fra forkjølelse av pølser heller. Selv om man spiser den mens man fortsatt snufser.

Hanssen igjen:

"– Jeg var forberedt på ikke å få svar, men han svarte på første forsøk. Vi snakket lenge om politikk og det forestående valget. Jeg begynte å bli bekymret for at samtalen skulle avslutte sånn, men tok sats og fortalte ham om hvorfor jeg ringte, sier Hanssen.

[...] drøyt ti minutter senere startet det noen enorme prosesser i den lille kroppen.

– Håkon lå i en vippestol, og så begynte han å fise, eller slippe luft som det heter her. I ti-femten minutter kom det sånne mengder at både jeg og Rigmor syntes det var totalt usannsynlig at det var mulig, sier Hanssen."

Kommentar: At to hendelser kommer etter hverandre, betyr ikke at den første er årsak til den andre. Det burde være grunnleggende kunnskap.

La meg ta et eksempel jeg tror Hanssen forstår: Hvis man først spiser en pølse og det en halv time senere begynner å regne, betyr ikke det at pølsen er årsak til regnet.

Det gjelder andre veien også: Det slutter ikke å regne av pølser heller. Selv om man spiser den mens det fortsatt drypper.

Hanssen nok en gang:

"[...] De neste dagene var guttungen også frisk, men etter tre-fire dager begynte han gradvis å bli dårligere igjen. – Etter en uke ringte jeg til Gjerstad en

gang til og forklarte det som hadde skjedd. Han svarte igjen at «greit, jeg skal se hva jeg kan gjøre igjen.»

[...] Håkon nærmet seg jo alderen der kolikk ofte går over, men både jeg og Rigmor følte den gangen at han ble kureret av Snåsakailen. At det var nøyaktig samme forløp to ganger forsterker dette inntrykket, sier Hanssen."

To kommentarer: A) Flertallet av anekdote er ikke bevis. Selv ikke når det er to anekdoter fra samme mann. Ikke en gang hvis han er helseminister.

B) Jeg skjønner at to likeartede opplevelser virker overveldende for Hanssen. Men de to tingene har en ting felles: I begge tilfeller venter han til han er desperat før han ringer. Hvilket vil si at sykdomsforløpet har fått god tid på seg til å ... forløpe. Eller nærme seg slutten, som det også kalles.

Jeg antar at dette kommer som en overraskelse på Hanssen. Det er muligens litt mye å forvente at en ... helseminister skal ha fått det med seg, men: *Barn blir faktisk friske av kolikk!*

Det er *helt* utrolig.

Opprinnelig publisert på bloggen *Den Tvilsomme Humanist* 26. januar 2009.

OG SLIK GÅR DAGENE I DEMOKRATIET (FORHÅPENTLIGVIS)

Livssynshumanister har visse grunnleggende standpunkter felles. I *Norsk Humanistmanifest 2006* er det formulert slik:

"Humanister anser demokratiet og individets rettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier. Vi tar avstand fra totalitære religiøse og politiske ideologier og tenkemåter."

Utover det er humanister en broket forsamling. Human-Etisk Forbund har medlemmer fra Rødt til Fremskrittspartiet (men, får vi anta, liten overlapping med Kristelig Folkepartis medlemsmasse). Det er derfor umulig å utrope en bestemt form for politisk tenkning som "den humanistiske".

Det humanister derimot bør kunne samles om, er en felles holdning til hvordan man skal *komme frem til* sine politiske standpunkter.

Humanismen er *rasjonalistisk*, og dette innebærer noe mer enn at humanister er opptatt av "vitenskap og sann". Det er en grunnleggende innstilling til verden, som har konsekvenser nettopp for politiske spørsmål.

En rasjonalistisk tilnærming til politikk innebærer at man ikke gjør seg opp en mening før man grundig har vurdert alle argumenter for og mot. Det innebærer at man aktivt skal problematisere sitt eget ståsted. Man skal ha respekt for sine meningsmotstandere og være åpen for at deres argumenter faktisk kan være bedre enn ens egne.

Ja, mer enn som så, selv i fravær av meningsmotstandere forplikter en rasjonalistisk tilnærming til politikken oss til selv å problematisere våre standpunkter. Vi skal aktivt søke motargumenter, for slik å teste om våre meninger faktisk er de beste.

En rasjonell tilnærming til egne standpunkter er en etisk forpliktelse for humanister. En slik tilnærming forener de tre pilarene man gjerne deler humanismen inn i:

Virkelighetsforståelsen, som er rasjonalistisk, *menneskesynet*, som innebærer at mennesker er i stand til å ta rasjonelle valg, og *etikken*, som tilsier at vi bør gjøre nettopp det. Det er et av humanismens fundament, samtidig er det på ingen måte forbeholdt selverklærte livssynshumanister.

En slik tilnærming til politiske spørsmål innebærer at man hele tiden er åpen for at man *kan* ta feil. Men det betyr *ikke* at man skal sitte helt stille, i frykt for at man tar feil. Når man først er nådd frem til en overbevisning skal og bør man argumentere for den. For slik kan andre møte

motargumenter mot sine standpunkter, slik at også de får en mulighet til å vurdere om deres meninger er de rette.

Og slik går dagene i demokratiet. Eller i det minste bør de det.

Leder i *Humanist* nr. 1/09

NORSK HUMANISTMANIFEST 2006

Norsk Humanistmanifest 2006 ble vedtatt av Human-Etisk Forbunds hovedstyre 14. november 2006, etter å ha vært gjennom en lang prosess i forbundet. Det var blant annet tema på to av forbundets landskonferanser. Jeg hadde ansvaret for å føre manifestet i pennen.

Etttersom jeg til stadighet henviser til i manifestet i teksten, gjengir jeg det her i sin helhet.

Norsk Humanistmanifest 2006

Humanismen er et livssyn som setter mennesket i sentrum og fremhever den enkeltes menneskeverd, selvstendighet, ukrenkelighet og iboende verdighet. I Norge er dette livssynet også kjent som humanetikk.

Humanismens virkelighetsforståelse, etikk og menneskesyn er basert på fornuft og erfaring, rasjonell og kritisk tenkning, empati og medmenneskelighet. Sentralt i humanismen er at mennesker alltid skal behandles som mål i seg selv.

Humanismens menneskesyn kommer til uttrykk i FNs menneskerettighetserklæring: "Alle mennesker er født frie og like i verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd."

Humanismen vokste ut av den samme tradisjonen for fri tenkning som gav opphav til moderne vitenskap – en tradisjon som har inspirert mange av verdens fremste tenkere og kunstnere og som har vært en viktig impuls i utviklingen av demokrati og menneskerettigheter.

Humanismen har ingen eviggyldige skrifter eller sannheter hevet over kritikk. Dens verdier er underlagt pågående kritisk refleksjon.

Humanister anser at moralske verdier har sin basis i menneskets natur og erfaringer og at de har forståelse og omsorg for andre som grunnlag. Vi har en naturlig evne til å leve oss inn i andres situasjon som kommer til uttrykk gjennom vår samvittighet og som gjør oss til moralske vesener.

Vi har ansvar for våre handlinger og valg, for hverandre og for kommende generasjoner. Vi må arbeide sammen med andre for det felles beste og ta inn over oss vårt ansvar for og avhengighet av natur og miljø.

Den enkelte har behov for beskyttelse. Derfor trenger vi normer og regler for mellommenneskelig atferd, avledet av respekt og omtanke.

Tilværelsen har ingen forutbestemt mening; vi er frie til å skape mening og finne mål for våre liv. Fellesskapet har et ansvar for å legge til rette for at den enkelte skal kunne leve et rikt og meningsfullt liv på egne premisser.

Gjennom seremonier markerer fellesskapet viktige begivenheter i den enkeltes liv. Seremoniene er for mange en viktig del av en praktisk humanisme.

Humanister lar seg inspirere av naturen og av den mangfoldige kulturen mennesker har skapt og skaper. Humanismen anerkjenner kunstens betydning for personlig utvikling og tilfredshet og fremholder dens evne til å gripe inn i og forandre våre liv.

Humanismen fremholder verdien av undring og anser at pålitelig, etterprøvbar kunnskap blir til gjennom en pågående prosess av observasjon, evaluering og revisjon. Vitenskapelige teorier og resultater er ikke eviggyldige sannheter og må underlegges kritisk granskning og etterprøving.

Fri forskning har vært og er av avgjørende betydning for å finne løsninger på problemer og utfordringer menneskeheten står overfor. Teknologi og vitenskap er midler til å skape en bedre verden, men må anvendes med varsomhet. Vitenskapen gir metodene, vi har alle et ansvar for å fastsette målene.

Humanister anser demokratiet og individets rettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier. Vi tar avstand fra totalitære religiøse og politiske ideologier og tenkemåter.

Humanismen er uten forestillinger om guder eller andre overnaturlige makter, men understreker verdien av respekt for andre menneskers livssynvalg og toleranse for innholdet i deres livssyn. Humanister kjemper for livssynsfrihet, som inkluderer retten til frihet fra religion.

www.feedbooks.com
Food for the mind